

Kasvun yliopistoista muutosten kampuksiin

**Suomen Yliopistokiinteistöt Oy:n kampuksien kulttuuriympäristöarvot
huomioonottava muutoksenhallintastrategia**

Juha Vuorinen 2017

sisällysluettelo

1. Johdanto
2. Analyysin konteksti & päämäärä
3. Kohdejoukon määrittely
4. Metodin esitys
5. Rakennuttamisen toimintalogiikka
6. Arkkitehtuurin reunaehdot
7. Muutoksen hallinnan tasot
8. Kohdeanalyysit
 - 8.1. Turun Yliopisto
 - 8.2. Åbo Akademi
 - 8.3. Lappeenrannan yliopisto
9. Loppupäätelmät

Johdanto

Tämän selvityksen tarkoitus on laatia Suomen Yliopistokiinteistöt Oy:n (jatkossa SYK) kampusstrategioihin esimerkitapaukset kulttuuriympäristön huomioonottamisesta kehittyvissä kampuskokonaisuuksissa. Tässä selvityksessä yliopistorakennukset, yliopistoalue ja niiden toimintojen kokonaisuus käyttäjiineen muodostavat kampuksen. Analyysi konkretisoituu kampusstrategioihin lisättävinä karttoina, jotka esittelevät analyysin lopussa.

Kartat puolestaan perustuvat selvitykseen, jossa kohteiden historialliset merkitykset on tunnistettu, ja kampusten kulttuuriympäristöarvot määritetty. Tämä luo perustan kohteiden merkityksellisen kulttuuriympäristön huomioonottamiseen kampusten maankäytölliselle sekä toiminnalliselle kehitystyölle.

Johtuen SYK:n hallinnoimien yliopistojen erilaisesta historiasta ja sijoittumisesta suhteessa kaupunkikeskustaan, tarkastellaan kahta erilaista tyyppiä;
-historiallisesti kerroksellisempaa, kaupunkirakenteeseen kytkeytyvää ja sekoittuvaa kampusta (esimerkkinä Turun yliopiston ja Åbo Akademin synnyttämä kokonaisuus Yliopistonmäellä ja Piispankadulla)
-1960-luvun korkeakoulujen kehittämislain synnyttämää yhtenäistä yliopistoympäristöä (esimerkkinä Lappeenrannan yliopisto)

Kohteet ovat pitkälti valikoituneet muutospaineidensa ja ajankohtaisuutensa vuoksi. SYK:n kampusstrategioissa esitellään alueiden kehitysideoita pelkistetyn karttamuodon ja strategioita tukevan visualisoinnin kautta. Analyysini ei ota kantaa esitettyihin kehitysideoihin, vaan pidättäytyy kampusten nykytilanteen analyysissä, kuitenkin niin että esittelee kokonaisuuksien rakennuttamishistoriassa esiintyneitä kehittämisideoita.

Lappeenrannan yliopisto

Selvityksessä arvioidaan näiden kahden esimerkkityypin avulla kohteiden kulttuuriympäristöarvoja, kulttuurihistoriallisten ominaispiirteiden muutoksensietokykyä sekä käytön ja kehittämisen mahdollisuuksia.

Keskeinen lähtöaineisto on ollut kohteissa tehdyt selvitykset, jotka ovat tosin olleet osittain epätasapainossa laatunsa ja ajankohtaisuutensa suhteen. Turun yliopistosta LPR-arkkitehdit Oy:n Mikko Mannberg on tehnyt selvityksiä yliopistonmäestä, Aarne Ervin rakennuksista ja Jusleniasta. Sigge arkkitehdit Oy on puolestaan tehnyt rh-selvityksen Åbo Akademin Gadolinia-rakennuksesta. Keskeinen teos Åbo Akademin rakennuskannan kehittymisestä on Sixten Ringbomin *Akademiska Gårdar* (1985). Lappeenrannan kaupunki on tehnyt Lappeenrannan yliopistokokonaisuudesta selvityksen Skinnarilan kampuksen asemakaavan ja tonttijaon muutoksen yhdessä. Lisäksi Lappeenrannan yliopistokokonaisuuden rakentamisesta on tehty historiikki Jaakko Nikkilän toimesta. Nikkilän kirja *Muistelmia tulevaisuudesta* on ensimmäinen ns. uusien yliopistojen rakennuttamisprosessista julkaistu teos, josta on myös hyötyä tarkastellessa suomalaisen yliopistorakentamisen ja rakennuttamisen historiaa yleisesti.

Jotta en toistaisi ja uusintaisi tehtyjen selvitysten näkökulmia on lähtökohtani tässä analyysissä induktiivisen metodin - jossa lähdetään yksittäisen rakennuksen tai aluekokonaisuuden tasolla määrittämään sen kulttuuriympäristöarvoja - sijaan deduktiivinen, eli lähden tarkastelemaan kokonaisvaltaisesti suomalaisen yliopistorakentamisen toimintalogiikkaa ja sijoitan yksittäiset kohteet kontekstiinsa tämän yleisen tason kautta. Perustelen valittua lähestymistapaa tarkemmin kappaleessa Metodien esitys.

Analyysin konteksti ja päämäärä

Suomalaisten yliopistojen rakennuskanta muodostaa kokonaisuutena kansallisen sivistyshistorian monumentin. Yliopistot liittyvät laajasti kansallisen kulttuurin ja sivistyksen kehitykseen ja rakentamiseen, mm. yliopistolaitoksen vaiheisiin, tieteenhistoriaan ja tieteiden eriytymiseen sekä hyvinvointivaltion rakentamiseen.

Huomattavalla osalla yliopistokiinteistöjä on erityistä ja tunnistettua kulttuurihistoriallista merkitystä julkisen rakentamisen ja erityisesti korkeimman opetuksen rakennusperintönä sekä myös rakennustaiteen ja -historian kannalta. Lisäksi uudemman yliopistorakentamisen mittavat tulokset ovat modernin arkkitehtuurin tärkeä osa-alue ja joukossa on useita rakennustaiteen avainkohteita. Kukin yliopistoalue muodostaa oman kulttuurihistoriallisesti ja arkkitehtonisesti merkityksellisen kokonaisuutensa.

Analyysin eräänlainen alkupiste on ollut Senaatti-kiinteistöjen omistajahallinnassa olevien yliopistokiinteistöjen luovuttaminen vuonna 2009 perustettuihin kiinteistöosakeyhtiöihin, joka on paitsi muuttanut toimijoiden välisiä käytäntöjä, myös edesauttanut tarvetta kohteiden yksityiskohtaisemmasta suojelutarpeiden tunnistamisesta ja toteuttamisesta.

Tarvetta on ollut paitsi rakennustaiteellista kvaliteettia tarkastelevan erittelyn lisäksi myös kokonaiskuvan muodostamisesta yleensä yliopistorakentamisesta ja -arkkitehtuurista sekä kampus- ja laitoshistorian selvittämistä niiden toimintojen ja alueiden rakentumisen näkökulmasta.

Tällaisen tarkastelun tuloksia tarvitaan mahdollisten suojeluratkaisujen kehittämisessä sekä kohteiden arkkitehtonisen identiteetin ja rakennussuojelun kannalta tärkeiden piirteiden huomioimisessa alueiden kehittämisessä, muutoksissa, korjauksissa ja jokapäiväisessä hoidossa. Eräs vastaus näihin tarpeisiin oli Museoviraston vuonna 2011 laatima selvitys Muutoksen yliopistot.

Perustetuista kiinteistöosakeyhtiöistä SYK:n kiinteistömässä ja rakennuskanta on ollut kulttuuriympäristötoimijan kannalta kaikkein tunnistamattominta, johtuen pitkälti rakennuskannan (suhteellisesta) nuoruudesta, sekä kohteiden ja alueiden rakennuttamisprosessista, mikä samalla on tuottanut omia haasteita sen arvottamiseen.

Jäsennetyn tiedon puutteen vuoksi näitä ”uudempaan” arkkitehtuurin kuuluvia tilankäytöllisiä, materiaalisia ja teknisiä ratkaisuja ei vielä yleisesti mielletä kohteiden täsmennetyiksi historiallisiksi erityispiirteiksi. Tämä osaltaan vaikuttaa siihen huoleen, ettei kokonaisuuksien historiallisesti merkittävä luonne siirry huomioon otettavaksi korjausrakentamisessa. Koska tieto rakennuksista lisää ymmärrystä, ymmärryksen avulla kykenemme lukemaan/tarkastelemaan rakennuksissa olevia merkityksiä, merkityksen välittämistä opimme arvostamaan kohteita ja arvostuksen kautta vaalimaan niitä, tulee kohteista tarjota jäsentynyttä, analyttistä tietoa.

Analyysin lähtökohta on selvittää niitä yliopistosuunnittelun toimintalogiikan muovaamia ehtoja, jotka ovat vaikuttaneet kampuskokonaisuuksien muodostumiseen sellaisiksi kuin ne ovat. Analyysin näkökulma on tarkastella miten Turun ja Lappeenrannan kampushankkeet ovat muotoutuneet lähtökohdistaan käsin nykyiseen ilmiäsuunsa. Tärkeää on huomioida arkkitehtuuria määrittävien reunaehtojen muuttuminen ja arkkitehtuurin tulkinnallisen kehyksen painopisteiden muuttuminen näissä pitkäkestoisissa hankkeissa, ja tästä aiheutuneet arkkitehtuurin ja sen tulkinnan muutokset.

Analyysin päämäärä on tunnistaa kohteiden kulttuurihistoriallinen merkitys ja eritellä kokonaisuuksien keskeiset arvot. Tämä tunnistaminen ja arvotus tapahtuvat vasten koko suomalaisen yliopistorakentamisen tapahtumahistorian horisonttia. Tämä tarkastelukulma edesauttaa huomion kiinnittämistä kaavoituksellisissa ja arkkitehtonisissa ratkaisuissa sellaisiin ominaisuuksiin ja kohtiin joihin on syytä kiinnittää huomiota, jotta kokonaisuuksien historiallisesti merkityksellinen luonne siirtyy huomioonotettavaksi korjausrakentamisessa.

Samalla analyysi tarjoaa lähtökohtia tulkita kunkin kokonaisuuden muutosjoustavuuden muutosherkkyyttä, koskien sekä sisäistä (kokonaisuuden sisäisiä muutoksia) että ulkoista joustavuutta (kokonaisuuden laajentumista). Eräs analyysin tarkastelukulma on huomioida kokonaisuuksien mahdollistama alkuperäinen toimintalogiikka, jonka kokonaisuuksissa toimiva instituutio on vuosikymmenien kuluessa kenties unohtanut.

Lisäksi analyysin sivujuonteena on edistää kampuskokonaisuuksien muutoksenhallinnan dialogia kahden näennäisesti eri intressipiireissä toimivan toimijan välille. Antikvaarisena toimijana Museoviraston perinteinen rooli edustaa pysyvyyttä, kun taas kiinteistöhallinnan näkökulmasta SYK:n tavoitteiden pääpaino on muutoksen toteutuksessa.

Kohdejoukon määrittely

Suomen yliopistolaitoksen voi tulkita käyneen läpi toisen maailmansodan jälkeen kolme vaihetta. Vuoteen 1965 saakka vaalittiin kansallista sivistystä ns. eliittiyliopistoissa. Tämän jälkeen johtoajatuksiksi muodostui tiedon tuotantovoimaistuminen ja kansan palveleminen massayliopistoissa, kun taas 1980-luvulta lähtien yliopistot on nähty yhä tiiviimmin osana kansallista innovaatiojärjestelmää. Neljänteen vaiheeseen on tultu yliopistojen siirryttyä valtiolta itsenäisiksi oikeushenkilöiksi, jolloin erääksi keskeistrendiksi näyttää muodostuneen rahoitusvaikeuksista johtuva tilankäytön tehostuminen.

Yliopistokampusten kehityskulku on seurannut Suomessa yleiseurooppalaista mallia, jonka mukaan vanhimmat yliopistot ovat kaupunkirakenteeseen integroituneita. Tämän jälkeen kampuksia rakennettiin kaupunkien reunoille tai omavaraisuutta tavoitteleviksi yksiköksi kauemmaksi keskustoista. Nykyisessä tilanteessa reuna-alueen kampukset ovat jääneet laajentuneen kaupunkirakenteen sisään, ja kampusyliopistojen kasvu puolestaan on hiipunut. Myös ammattikorkeakoululaitos on alkanut sijoittumaan yliopistojen viereen, ja samalla ruvennut yhteiskäyttämään yliopistollisia tiloja. Rakennusten yhteiskäyttöä on myös viritelty yliopistojen välillä; esim. Åbo Akademi ja Turun yliopisto ovat viime vuosina ruvenneet yhteiskäyttämään rakennuskantaansa.

Voidaankin yleisellä tasolla luonnehtia että suomalaiset yliopistot ovat tulleet täysikasvuiksi, eivätkä voi juurikaan enää kasvaa laidoiltaan ekstensiivisesti ulospäin hajautuen vaan pikemminkin intensiivisesti sisäänpäin kääntyen, minkä voidaan katsoa merkitsevän siirtymistä täysikasvuisten urbaanien yliopistojen joukkoon. Tässä täysikasvuinen urbaanisuus ei tarkoita sijaintia kaupunkirakenteessa, vaan sen tilan saavuttamista, mihin ei voi lisätä mitään ottamatta jotain pois. Näin suomalaiset kampusalueet ovat siirtymässä täydennettävistä alueista peruuttamattomasti korvattavaksi alueiksi, ja analyysin tarkoitus on vastata tähän korvattavuuden kysymykseen.

Ottaen huomioon aiemmin tehdyt selvitykset, on tämän analyysin kannalta hedelmällistä jakaa SYK:n rakennuskanta -koskien Turkua ja Lappeenrantaa- rakennuksiin, jotka on nimenomaan rakennettu yliopistollista käyttöä ajatellen (sulkien pois esim. yliopistomäen puutalot ja Skinnarilan hovin). Tämä rakennuskanta on puolestaan syytä jaotella vielä rakennuksiin ennen ja jälkeen korkeakoulujen kehittämislain (1965) laatimisen jälkeen.

Tämän analyysin pääpaino on kohteissa, joiden arvon tunnistaminen on ollut aiemmissa selvityksissä kaikkein tuskallisinta, eli korkeakoulujen kehittämislain (1965) laatimisen jälkeen toteutetuissa hankkeissa. Tunnistamattomuutensa ja historiallisia merkityksiään kätkevinä ne ovat samalla alueidensa uhanalaisinta ja korvattavaksi ajatelluinta rakennus/hankekantaa. Turun yliopiston suhteen erityishuomio on Jusleniassa ja Fennicumissa, Åbo Akademin rakennuksista fokusoidutaan Gadoliniaan ja Axeliaan, sekä Lappeenrannan yliopistokokonaisuuden kolmeen ensimmäiseen rakennusvaiheeseen.

Yliopistojen suunnittelun ja toteutuksen erityiskysymykset voidaan tiivistää kolmeen kohtaan:
-normaalia suurempi kokoluokka, joka on vaikuttanut keskeisesti hankkeiden sijoituskysymykseen kaupunkirakenteessa
-koolla on ollut vaikutuksensa normaalia pitempään suunnittelun aikaväliin. Yliopistokokonaisuudet ovatkin jäsennettävissä hankkeiksi, ja pitkä kesto on puolestaan vaikuttanut suunnittelun ja rakentamisen organisaation uudelleenjärjestämiseen.

-verrattuna muuhun vastaavaan laitosrakentamiseen (esim. sairaalat), eroaa yliopistosuunnittelu siinä, että sillä on ollut normaalia tuntemattomampi ja nopeammin muuttuva toiminta. 1960-luvun kuluessa Korkeakoulujen kehittämislaki antoi puolestaan lisää painoarvoa ja radikalisoi jokaista näistä aspekta.

Muutoksen hallinta onkin ollut modernin yliopistosuunnittelun keskeiskysymys. Tämä on vaikuttanut kohteiden arkkitehtuurin joustavuus- ja yleispätevyydestä tarkastelemaan arkkitehtuurin hierarkiaa ja identifikaatiota. Nämä kaksi trendiä ovat vuosikymmenien saatossa vuorotelleet yliopistoarkkitehtuurin muodonannon keskeiskysymyksinä.

Tämän seurauksena yliopistollisten hankkeiden toteutus vaatii pitkän aikavälin suunnittelua, joka edellyttää esteettis-laadullisten valintojen tekemisen sijasta strategista ja normatiivista suunnittelua. Tällöin pitkän aikavälin suunnittelu vaatii pikemminkin taitoa ennakoida muutoksia. Kuten Jaakko Nikkilä kirjassaan osuvasti toteaa; *"yliopiston hankesuunnittelussa on tähtäin oltava tulevaisuudessa: on elettävä aikaansa edellä, jotta rakennettavat tilat olisivat vielä seuraavinkin vuosikymmeninä käyttökelpoiset"*.

Tämä edellyttää muuttumattomien ja suunnittelun laadun takaavien suunnitteluelementtien, muutoksia kestävien invarianttien määrittämistä. Suunnittelu pitkälle tulevaisuuteen tähtäävänä toimintana palautuu kysymykseen pysyvistä invarianteista ja niiden arvottamiskriteereistä.

Tämä suhteutettuna kohteiden suojelutarpeiden tunnistamiseen, on analyysin keskeisenä tehtävänä arvioida kokonaisuuksissa nämä kokonaisuuden sisäiseen toimintalogiikkaan läheisesti kuuluvat invariantsit (muuttumattomuudet), miten ne määrittyvät, sekä niiden kriteerit. Tarkastelenkin analyysin loppuosassa kohdejoukon rakentumiseen vaikuttavia muuttujia, niiden historiallista kontekstia ja toteutumista itse kohteissa.

Metodin esitys

Vastaavankaltaisissa laajoissa laitospaikoissa, joissa on asianmukainen rakennushistoriallinen selvitys teetetty, on käynyt ilmi, ettei kohdejoukon yksittäiseen kohteeseen kohdistuvalla selvityksellä päästä perusteltuun ja riittävän yksityiskohtaiseen näkemykseen kohteen rakennussuojelun arvosta. Ongelma on pitkälti ollut se, että kampuksiin kohdistuva intressi ja tarjolla oleva tieto kampuksista eivät kohtaa. Uusista yliopistoista tehty yksittäistä kohdetta koskevat yksityiskohtaiset rakennushistoriaselvitykset eivät ole juurikaan auttaneet arvojen tunnistamisessa, eikä uusien suojelupäätösten tekemisessä. Lisäksi hyvin laajat rakennuksen kaikkiin yksityiskohtiin paneutuneet dokumentointi-inventoinnit, varsinkin jos niistä on puuttunut selkeä historiallinen yhteenveto, ovat käytännössä osoittautuneet varsin vaikeakäyttöisiksi niin suunnittelijoiden kuin suojeluviranomaisten työssä. Rakennusten merkityksen arvo on kyllä yleisellä tasolla osittain tunnistettu, mutta arvon tunnistettavuutta ei ole merkitty, eikä merkitystä ole kyetty kiinnittämään laajempaan kontekstiin.

Jotta kutakin rakennusta ja kohdetta koskevat suojelulliset reunaehdot voidaan määrittää kohdejoukon merkitystä vastaavalla tarkkuudella, tarvitaan pohjaksi analyysi, joka valaisee yhteiskunnallisen kehityksen dynamiikkaa kohdejoukon muotoutumiseen sidottuna tapahtumahistoriana. Tarve on siis tarkastella yksittäisiä kohteita vasten kokonaisvaltaisempaa analyysiä. Näkökulmani on kohdejoukon historiallisen muotoutumisen yleisistä ehdoista, eräänlaisesta "Suomalaisen kampuksen -idean" selvittämisestä käsin.

Jotta päästään käsiksi yliopistoarkkitehtuurin ydinpiirteisiin, tulee kiinnittää huomio kohdentaa siihen ainekseen, jonka aikaansaattaminen on ollut rakentamisen perimmäinen tarkoitus. Käyttötapa- ja tarkoitus luonnehtivat ja selittävät rakennusta, sen tilajärjestelyjä ja arkkitehtuuria. Funktion on kohteen ominaisuus ja sen piirteiden selittäjä. Tämä tarkastelu ei ole sidoksissa yksittäisiin tyylillisiin muutoksiin tai rakentamisen tekniikan uudistumiseen. Ydinpiirteet ja niiden muutokset ovat avainasemassa, kun kohde

sijoitetaan toimialan rakennettuun kehityshistoriaan tai kun kohdetta tarkastellaan toimialan ideologisen kehittelyn ilmentäjänä.

Rakennusperinnön tunnistamiseen on perinteisesti käytetty menetelmää, jossa havainnointi edeltää analyysiä. Tällöin analyysi on ollut sidoksissa havaintoihin, jolloin painotus on ollut kohteen iässä, säilyneisyydessä sekä (aistihavainnoin tehdyissä) esteettis-laadullisissa ominaisuuksissa.

Hyvän esimerkin tästä tarjoaa tarjolla olevista selvityksistä paras, sinänsä erinomainen Mikko Mannbergin Turun yliopistoa koskeva selvitys, joka kykenee analysoimaan tarkasti Aarne Ervin rakennuksia, mutta selvittäessään Aarne Ehojen kohteita 1960- ja 1970-luvuilta (esim. Jusleniaa), joutuu turvautumaan osin ristiriitaisiin tai tautologisiin adjektiiveihin, ja tunnistaminen jää ohueksi; *"Arkkitehtonisessa mielessä Jusleniassa ei ole tilallisesti mitään erityistä"*.

Tämän seurauksena on syytä kääntää menetelmä kohdejoukon kaltaisessa rakentamisessa päinvastoin. Näin mahdollisimman tarkoin analysoidun kriteeristön on edellettävä havaintoa, ja kriteeristön on pohjauduttava kohdejoukon toiminnan ominaisluonteeseen ja kehitykseen. Tämä puolestaan edellyttää laajan tausta-aineiston järjestelmällistä jäsentämistä.

Tämä tarkoittaa että on selvitettävä ensin Suomalaisen kampuksen reunaehdoja ja syntyhistoriaa, jotta yksittäisen kohteen/rakennuksen osaa sijoittaa kokonaiskehikkoon/kontekstiin. Analyysini on siis osin kartan laatimista, jolla annan välineitä hahmottaa kohdejoukkoon kuuluvia ilmiöitä ja niiden välisiä suhteita. Analyysin tarkoitus on kehittää käsitteistöä kuvaamaan ja erittelemään yliopistokokonaisuuksien eri ominaisuuksia, ja tämä puolestaan mahdollistaa laajemman ymmärtämyksen kohteiden ominaisluonnetta ja arvoja kohtaan.

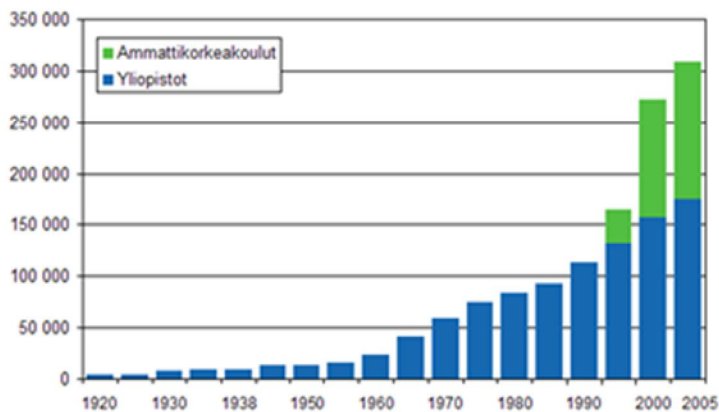
Kun Mannbergin analyysin johtopäätöksessä todetaan: *"Juslenia on suunniteltu puhtaaksi tehokkaaksi käyttö-rakennukseksi vailla symbolista tasoa tai erityisiä arkkitehtonisia piirteitäkään"*, on jääty sokeaan pisteeseen myös arkkitehtuurin tulkintahorisontin muutoksille. Esim. Ehojen Turun kohteiden rakentamisen alkamisajankohta ajoittuu juuri ennen sitä ajanjaksoa, jolloin arkkitehtuuridiskurssissa tapahtui dramaattinen käänne, kun utopiakeskeinen modernistinen kehitysparadigma vaihtui tämän prosessiin kyseenalaistavaan ongelmakeskeiseen paradigmaan. Samalla arkkitehtuurin tulkinnallinen sosiaalinen kehys vaihtui relativistisempaan kulturalistiseen kehykseen. Tämä kehyksen vaihtuminen tulee hyvin ilmi yliopistoarkkitehtuurista kirjoitetuista analyyseistä, joissa arvioidaan rakennettua kokonaisuutta nimenomaan vahvistuneen kulturalistisen kehikon kautta.

Tämän jäsenyyksen ymmärtäminen ja sen sisällyttäminen tulkintaan auttaa ymmärtämään paitsi yliopistoista tehtyjä tulkintoja, myös niiden toteutukseen sisältyneitä historiallisia prosesseja. tehdyissä 1960- ja 70-lukujen vaihteen arkkitehtuuria koskevissa ja arkkitehdin keinovaratonta käsittelevissä tulkinnoissa on käytetty pitkälle teleologista mallia, jossa on keskitytty tarkastelemaan arkkitehdin intention toteutumista rakennuksissa, eikä tätä intentiota sääteleviä reunaehdoja. Esimerkiksi mm. Mannberg toteaa; *Suuren mittakaavan ja kaupunkikuvan tasolla rakennus on kuitenkin suunnittelijansa intentioiden mukainen*. Tämän vuoksi analyysin eräs tarkoitus on myös suhteellistaa ja analysoida esitettyjä tulkintoja ja näin laajentaa arkkitehtuurille asetettua kysymyshorisonttia.

Rakennuttamisen toimintalogiikka

Euroopan prosentuaalisesti korkeinta suurten ikäluokkien opiskelijaekspansiota valmisteleva korkeakoulujen kehittämislakia laativa työryhmä asetti opiskelijapaikan kehittämisen uudeksi mitta- ja resurssiyksiköksi ja teki ehdotuksen korkeakoulutuksen rahoituksen kasvattamisesta ja tehostamisesta. Samalla opetuksen ja tutkimuksen ylläpitämiseksi sekä yleistä hallintoa varten tarvittavan muun henkilöstön määrä tuli mitoittaa oikeasuhteisesti kunkin tiedekunnan työn laatuun ja tehtäviin. Tavoitteena oli päästä sellaiseen yksinkertaiseen järjestelmään, joka

automaattisesti nostaisi opettajien lukua aina opiskelijamäärien kasvaessa. Näin opettajamäärä oli samalla sidoksissa oppilasmäärään. Myös korkeakoulujen tilantarve sidottiin opiskelijapaikkoihin samalla tavalla kuin opettajamäärät. Työryhmän laatima korkeakoululaitoksen kehittämisohjelma oli ennen näkemättömän kallis ja mittava, koska jo pelkästään uusien opiskelupaikkojen aikaan saaminen edellytti noin miljoonan neliömetrin rakentamista.

yliopisto-opiskelijoiden määrän kehitys

Laki otti kantaa myös yliopistojen sijoituskysymykseen, sillä lakia valmisteleavassa Tiede ja ylin opetus tulevien vuosien Suomessa –mietinnössä todettiin: *Uusi yliopisto tai korkeakoulu oli kaikkine rakennuksineen pyrittävä suunnittelemaan yhdeksi kokonaisuudeksi alueelle, jonne voitaisiin rakentaa myös olennainen osa opiskelijain asunnoista ja heidän käyttämistään julkisista tiloista.* Mietinnössä viitattiin Pohjoismaihin ja Keski-Eurooppaan jossa uudet yliopistorakennukset suunniteltu muodostamaan monenkin sadan hehtaarin suuruisia alueellisia yksiköjä. Vastaavan kaltaisia ideoita oli tosin jo olemassa ennen yliopistolain laadintaa, sillä Turun yliopiston sijaintipaikkaa kaavailtaessa Vesilinnanmäkeä arvostettiin paikan edustavuuden ja sen tarjoamien laajennusmahdollisuuksien vuoksi.

Kehittämislakien pääideoja akateemikko Oiva Ketonen puolestaan perusteli yhtenäisen kampuksen etuja seuraavasti; *yliopiston hajottaminen merkitsee luopumista eräistä tärkeistä ensiluokkaisen toiminnan edellytyksistä ja vapaaehtoisesta laskeutumisesta vastaavin kohdin alemman luokan tasolle.* Ketosella olikin vahva näkemys yliopiston suunnitteluperiaatteista: *Kampusta suunniteltaessa ei pidä vahvistaa sellaisia rakentamisen periaatteita, jotka estävät myöhemmin tekemästä tarpeellisia muutoksia. Kampus ei ole arkkitehtuurin eikä yliopistojen rakentamisen historian näyttely, sen tulee voida muuttua elämän muuttuessa.* Yliopiston muotoiluprosessin periaatteille ensisijaista olivat keskeiset toiminnot, kaikki toissijaiset tarkoitukset oli syrjäytettävä. Ketoselle tärkeimmät kysymykset olivat toiminnalliset, jolloin rakennusten tehtävä, koko ja kasvu nousivat esille.

Korkeakoulujen kehittämislaki erosi lakiteknisesti muusta lainsäädännöstä. Se oli ensimmäinen laki, joka oli kirjoitettu nimenomaan pitkäaikaisen suunnitelman (joihin lukeutuivat aina vuoteen 1981 asti sijoittuvat opiskelijatavoitteet ja niihin kytkeytyvä tilantarve) toteuttamiseksi. Näin laki oli samalla ensimmäinen, joka toi pitkäkestoisen suunnittelun legaalisesti esille, sillä aiemmin suunnitelmiin, jotka saivat kaavan muodon, kuului välttämättömästi myös yksityiskohtainen laskelma toteuttamiseen tarvittavista kustannuksista ja muista voimavaroista sekä ennuste siitä, mitä suunnitelman toteuttamisesta seuraisi.

Yliopistojen rakentamisen hankesuunnitelmat sidottiin valtionhallinnon pitkän tähtäimen suunnitelmiin ja korkeakoulujen kehittämislain toteuttamiseen. Lisäksi suunnitelmat alistettiin kysyntäennusteeseen, ja samalla selvitettiin toimintaa rajoittavat tekijät ja näiden perusteella annettiin palvelusten

tuotantotavoitteet ja näihin liittyvät kehittämissuunnitelmat. Kehittämissuunnitelmaan kuului huonetilaohjelmien arviointi, joka suoritettiin tilantarvestandardien perusteella.

Lain myötä vuonna 1965 valmistui ensimmäinen valtakunnallinen koulutustiloihin perustuva laskelma korkeakouluissa opiskelevien määrällisestä sekä tieteenaloihin ja paikkakuntiin liittyvästä kehityksestä. Tilantarpeen laskemiseksi oli valittava tilan ja toiminnan sekä niiden välisen suhteen kuvaustapa. Tilaa kuvattiin pinta-alan määrällä (m²) ja toimintaa opiskelijamäärällä. Näiden välistä suhdetta kuvattiin korkeakoulujen kehittämislaissa yhdistelmämittarilla kerrosala-m²/opiskelijapaikka, jonka avulla lainsäädännössä myös tilatavoitteet vuodelle 1981 lausuttiin. Kokonaistilantarve ilmaisi kerrosalan määrän opiskelijapaikkaa kohden, joka korkeakoulujen kehittämislainsäädännössä arvioitiin humanistisissa oppiaineissa 5m²:ksi. Tilantarvelaskelma osoitti tämän indikaattorin mukaisesti kokonaistilantarpeen kerrosalana, kun toimintayksikön opiskelijapaikkojen lukumäärä kerrottiin lukuarvolla 5. Suunnittelun kvantitatiivisesta painokkuudesta kertoi se, että tämän lukuarvoksi muuttuneen tilanormin määrittelyyn sisältyivät pohjimmiltaan kaikki tilantarpeen arviointiin liittyvät ongelmat.

Arkkitehtuurin reunaehdot

Yliopistolain seurauksena asetettu arkkitehtoninen ideaali (joka on konstruoitavissa eri yliopistojen kilpailuohjelmissa hahmotetun ongelmakentän esittelystä) oli megastrukturi, josta muodostui progressiiviseksi ymmärretty käsite arkkitehtuurin ja kaupunkisuunnittelun yhdistämisessä. Siinä missä yhteiskunta ajateltiin avoimeksi mutta holistisesti muunneltavaksi kokonaisuudeksi, siinä kaupunki tuli rakennuksen tasolla ajateltavaksi käsitteeksi, ja megastrukturi oli tämän ajatusmallin määrätty muoto. Megastrukturi-käsite näyttäytyi tukirakenteena, johon oli mahdollista projisoida arkkitehtuurimodernismin ideaaleja avoimesta, liikkuvasta ja sopeutuvasta arkkitehtuurista. Kilpailuissa tarkoituksena ei ollut etsiä mitään tiettyjä muotoratkaisuja, vaan ylipäättään hahmotella, miltä pohjalta tällainen arkkitehturi voi toteutua onnistuakseen. Keskeistä ei ollut itse arkkitehturi vaan sen kehityksen luonti, jolta arkkitehturi voisi kehittyä.

Pääongelmaksi nousi sellaisen organismin kehittäminen, joka kykeni elämään ja kehittymään kuten kaupunki. Suunnittelun lähtökohta ei ollut yliopisto yliopistona vaan yliopisto osana kaupunkia. Yliopistojen suunnittelua onkin luonnehdittu tehtäväkokonaisuudeksi, jonka nähtiin sisältävän pienoiskoossa kaikki kaupunginsuunnittelun ainekset. Kuten kaupunki, korkeakoulu muodosti yhteisön, jonka nähtiin jatkuvasti kehittyvän, muuttuvan, laajenevan kaupungin kaltaisesti. Kun kaupunkisuunnittelun kantavat ideat usein vesittyivät poliittisen päätöksenteon loputtomissa kompromisseissa, tarjosi uusien yliopistojen suunnittelu selväpiirteisimpine toimeksiantoineen ja tehtävänasetteluineen suunnittelijoille runsaammin mahdollisuuksia laatia ja toteuttaa radikaaleja projekteja. Tosin valitettavasti esim. opiskelijoiden asuntojen rakentaminen oli hallinnollisesti korkeakoulun rakentamisesta erotettu toimenpide, mikä vesitti kunnianhimoisimpia suunnitelmia.

1960-luvulla näyttikin hetken siltä, että historian ideaalikaupunki oli löytänyt vastineensa juuri yliopistosuunnittelussa. Urbanismi kiteytyi näissä hankkeissa uuden kaupungin kaltaisen megastruktuurin ja sen käyttäjien välisessä interaktiossa, jossa tuntui mahdollistuvan arkkitehtuurimodernismin pitkään hellimä unelma synteisistä jossa fyysisestä tulee sosiaalista ja sosiaalisesta fyysisestä. Uudet yliopistot ovatkin lähes ainoita täydellisesti toteutuneita järjestelmäarkkitehtuurin periaatteisiin nojautuneita toteutuksia. Niissä yhtyivät tiivis systemaattinen teollinen rakenne, eritasoinen liikenneperiaate ja kehittyneet tekniset järjestelmät.

Uusien yliopistojen suunnittelutavoitteet kontrastoituvatkin vanhempiin toteutuksiin, esim. Aarne Ervin suunnittelemaa Helsingin yliopiston Porthania-rakennusta kritisoitiin ylifunktionaalisuudesta. Tämän ylifunktionaalisuuden katsottiin ilmentävän liian rationaalista opiskelijäkäsitystä, ja rakennuksen tilajärjestelyt nähtiin hierarkisoiviksi. Rakennuksen katsottiin eriyttävän liiankin

tehokkaasti eri opiskelutoiminnot. Toimiva siirtyminen oli järjestetty toimintojen välillä, muttei oltu kuitenkaan osoitettu mitään kommunikoitavuutta mahdollistavia "välialueita" niiden lomaan. Sosiologiselta kannalta yliopiston tärkeimmän toimintaprosessin eli informaation vaihdon kannalta eri piirien vaihdanta olisi suotavaa, tämä edellyttää kuitenkin, että niin fyysisessä kuin sosiaalisessakin järjestelmässä on neutraaleja välialueita, toiminnallisesti spesifioimatonta tilaa, mikä tekee mahdolliseksi "liukuvan siirtymisen" toimintapiiristä toiseen.

Kohdejoukon rakennusgenressä vallinneen ideaalin mukaan rakennus on tarvittaessa mahdollisimman monikäyttöinen ja tilojen koon ja käyttötarkoituksen osalta helposti muunneltava ja vaihteittain toteutettavassa rakennuskokonaisuudessa eri vaiheet voidaan suunnitella riittävän itsenäisesti muuttuneet olosuhteet ja vaatimukset huomioiden. Menetelmä, jolla tähän avoimeen suunnitteluun päästään, on kääntää koko arkkitehtoninen suunnitteluprosessi pääläelleen. Näin arkkitehdin lähtökohta ei ole rakennuksesta ja sen mittakaavasta käsin lähtevät luonnos-, pää-, ja työpiirustukset vaan nimenomaan ns. kehysuunnitelmasta lähtevä kaavoituksellinen ongelma.

Koska kohteet pääsääntöisesti rakennettiin korkeakoulujen kehittämislain myötä lahjoituksina ja vastikkeettomin käyttöoikeuksin kunnilta saaduille maa-alueille, alkoi uuden yliopiston suunnittelu maankäyttösuunnitelman teolla, jonka oli tarkoitus johtaa myöhemmin vaihteittain vahvistettavaan asemakaavaan. Maankäyttösuunnitelma oli kuitenkin paljon laajempi suunnitelma, se ei ollut lopullinen suunnitelma vaan sitä oli aika ajoin tarkistettava yliopiston rakentamisen edetessä.

Kehysuunnitelma antoi kaavallisen rungon suunnittelulle ja määritteli eri toimintojen ja laitosten keskinäisen sijainnin. Prosessissa rakennusarkkitehtuuri ja kaupunkisuunnittelu limittyivät toisiinsa. Kehysuunnitelman myötä kokonaisuus sisällytti itseensä paitsi kaupunkisuunnittelun, myös yhteiskuntasuunnittelun.

Kun suunnittelun lähtökohta oli kehysuunnitelman synnyttämä esisuunnittelu, jossa kohde hajosi luetteloiksi, kaavakuviksi ja tilaselvityksiksi, kävi mahdolliseksi sen kaltainen anti-arkkitehtoninen ajattelu, jossa rakennus synteettisenä kokonaisuutena katoaa. Samalla kun käsite "rakennus" hajosi sitä määrittäviin osiinsa, jäi jäljelle sarja huonetilaohjelmien vaihtoehtoisia sommitelmia, joita sitoo toisiinsa käytäväverkosto. Rakennushistoriallisissa selvityksissä tällaisten kohteiden luonnetta onkin ollut vaikea lähestyä, koska konstruktioiden sarjalliset ja monikäyttöiset järjestelmät tuntuvat viittaavan aina toisaalle, karaten menneisyyden tulevaisuuskuviin. Tämän johdosta Nikkilän teoksen nimi on Muistelmia tulevaisuudesta.

Opiskelijaekspansiota vastaanottava korkeakoulusuunnittelu omine uniikkeine erityisvaatimuksineen "laajennettavuudesta", "prosessuaalisuudesta" ja "joustavuudesta" loi ehdot hankkeille.

Kokonaisvaltaisuutta, muutosta, ja näihin pohjaavaa vaihtuvuutta korostava järjestelmäajattelu nosti ajan jatkuvan ohimenevyyden ohjelmalliselle tasolle. Näin staattisten ja määriteltyjen suunnittelulähtökohtien ja -vaatimusten tilalla nähtiin tulevan alati muuttuva, toisistaan vaikuttavien voimien ja tapahtumien kenttä. Dynaamiseksi tulkittu yhteiskunnallinen todellisuus nostettiin vertauskuvallisella tasolla keskelle suunnittelupöytää, koko arkkitehtonista muodonantoa hallitsevaksi periaateksi.

Muutoksen hallinnan tasot

Esisuunnittelu oli rakennuksen muodon etsintää. Mutta jottei muoto lukkiutuisi liian varhain, oli vältettävä esisuunnittelun aikana rakennuksen käsittelyä kolmiulotteisena esineenä. Tämä vältettiin parhaiten käyttämällä luettelomaisia kuvauksia ja kaavakuvien muotoja. Esisuunnittelu oli "suunnittelupeliä", jossa yliopiston eri yksikköjen optimaalinen sijoittelu oli arkkitehtien keskeisenä intentiona. Tässä muodon etsinnässä keskeistä oli erilaisten typologioiden kokoaminen, joka auttaisi vastaisuudessa tyyppien muodostamista ja sen toistamista, näiden esikuvien analysointia,

toimintojen määrittelyä ja rakennusteknistä tarkastelua (tämän vuoksi aikakauden rakennuksia luonnehditaan usein ”tyypillisiksi”). Esisuunnitteluprosessissa objekti laadittiin uudelleen, ja näin voidaan puhua enemmänkin toiminnallisesta prosessista kuin rakennuksesta.

Huonetilaohjelman laatiminen muodosti rakennushankkeen toteutuksessa ratkaisevan vaiheen, koska siinä vahvistettiin käytännössä ne rakennuksen yleiset puitteet kuten hankkeen laajuus ja sen ”laatutaso”. Koska näillä puolestaan katsottiin olevan suuri vaikutus rakennusten käyttökelpoisuuteen ja sen kustannuksiin, oli uusien yliopistojen suunnittelukilpailujen tilaohjelman laatiminen ehtojen antamista tälle fyysiselle suunnittelulle. Rakennustoiminta pyrittiin jäsentämään hankkeiksi. Kunkin hankkeen tarkoitus oli muodostaa selväpiirteinen vastuualue ja sille asetettiin ”yksikäsitteiset” tavoitteet, jotka koskivat niin työn laajuutta ja laatua kuin kustannuksiakin.

Leimallisinta tässä prosessissa oli kasvava rakennusten taloudellisuuden vaatimus. Rakennushallituksen tehtävänä oli huolehtia siitä, että rakennustyö johti mahdollisimman tehokkaaseen ja taloudelliseen tulokseen. Tähän suuntaan nähtiin vaikuttavan tehokkaan ja hyvin järjestetyn ohjelmointi- ja esisuunnittelutyön. Esisuunnittelun pohjalta oli tarkoituksena aikaansaada onnistunut rakennus, joka takasi puitteet rakennuksessa tapahtuvalle toiminnalle, niin että tätä toimintaa voitiin harjoittaa siinä mahdollisimman taloudellisesti pitkälle tulevaisuuteen. Tärkeää oli aikatekijän huomioon ottaminen, sillä rakennuksen oli pystyttävä mahdollisimman vähin taloudellisin kustannuksin sopeutumaan ajan mukanaan tuomiin muutoksiin. Etenkin pitkän tähtäyksen suunnittelussa tuli pyrkiä dynaamisuuteen ja mukautumiskykyisyyteen. Funktionalismin toiminnoista lähteviä rakentamismalleja ei enää nähty mahdolliseksi, koska nuo toiminnat ymmärrettiin alati muuttuviksi. Tämän johdosta toiminnan kehitystä ei katsottu kyettävän ennakoimaan, joten oli siirryttävä normaalitarpeen hahmottamisesta joustaviin ratkaisuihin.

-sisäinen joustavuus – yleispätevyys

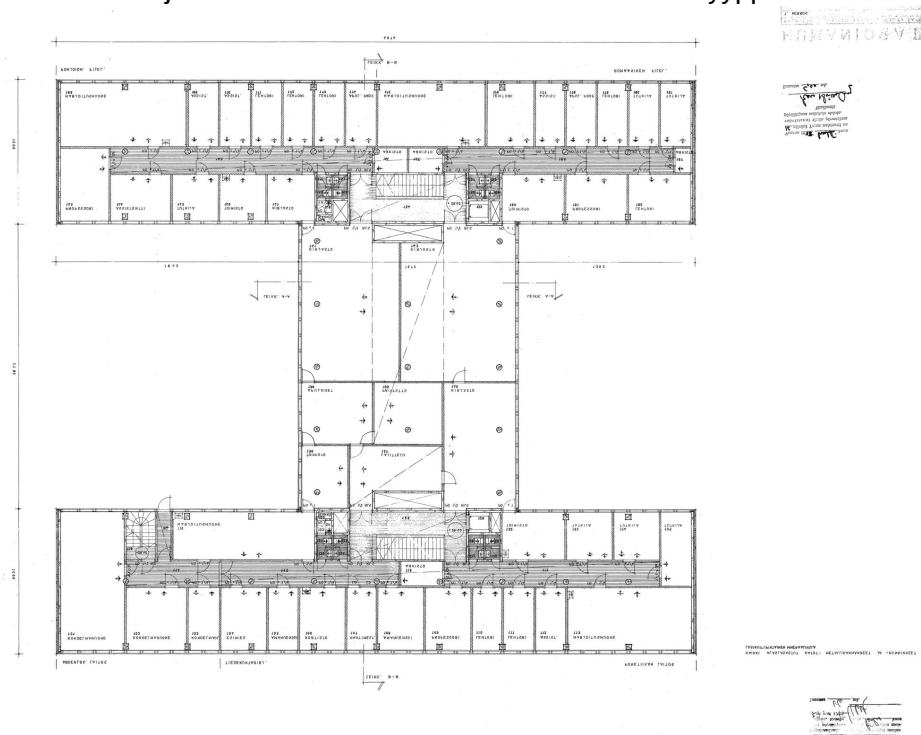
Muutoksen hallinnassa on erotettavissa kaksi tasoa, sisäinen joustavuus ja yleispätevyys. Joustavuus ja yleispätevyys kuvaavat niiden toimenpiteiden määrä, jotka ovat tarpeen rakennuksen toimintakyvyn säilyttämiseksi toiminnallisten vaatimusten muuttuessa. Joustavassa rakennuksessa tehtävien muuttuminen aiheuttaa toimenpiteitä, mutta niiden suorittamiseen on varauduttu; sen rakenteet ovat joustavia. Joustavuus on dynaamista, ja sillä on aktiivinen luonne. Sisäisellä joustavuudella tarkoitetaan rakennuksen sisällä tapahtuvia muutoksia, ja näiden muutosten ennakoivaa huomioonottamista. Tämän sisäisen joustavuuden sisältä löytyvät myös 1960-luvun rakennustekniset ideaalit ”dynaamisesta konstruktioista”, jota parhaiten edustaa puhe liikuteltavista seinistä, ja joka palaa 2000-luvulla uudelleen suunnittelun käyttövarantoon.

Vastakkainen trendi sisäiselle joustavuudelle on yleispätevyys. Funktioiden muututtua yleispätevää rakennusta ei tarvitse muuttaa, sen toimintakyvyn säilyttämiseksi tarvitaan vain vähän tai ei lainkaan toimenpiteitä. Yleispätevyys on mukautumiskykyistä, ja sillä on passiivinen luonne. Yleispätevyudessa monikäyttöiset tilat toteutettiin sellaisella rakenteellisella ratkaisulla, jossa oli mahdollisimman vähän sitovia, uudelleenjärjestelyä haittaavia rakennusosia.

Suunnittelun pitkä tähtäys huomioon ottaen vaatimus sopeutumisesta muuttuviin tehtäviin suorituskkyä alentamatta kohdistui poikkeuksellisen kovana juuri yliopistorakennuksiin. Äärimmäisestä joustavuudesta, jossa on mahdollista siirtää, lisätä tai vähentää vaivattomasti liki kaikkia ei-kantavia rakenteita oltiin luopumassa niiden epätaloudellisuuden vuoksi yleispätevyyden hyväksi. Käytännön tosiasian katsottiin olevan, että tilat ovat pysyviä, mutta toiminta niissä dynaamista. Tämän toiminnan dynaamisuuden vuoksi voitiin väittää, että periaatteessa standardisoitavissa olevaa normaalitilannetta ei ole olemassakaan, ja tämä kaikki ruokki nojautumista yleispätevyyteen.

1960- ja 70-lukujen taitteessa yliopistosuunnittelussa oli trendi (minimoidusta) joustavuudesta kohti (maksimoitua) yleispätevyyttä. Parhaiten tämä tulee ilmi valtiovarainministeriön vuoden 1971 yleiskirjeessä, jossa edellytettiin että rakennusten huoneohjelmien laadinnassa tulee kehittää tyyppihuoneita, tehostaa tilojen päällekkäiskäyttöä sekä supistaa yhteiskäyttötilojen määrää. Rakennusten tuli olla muunneltavia ja monikäyttöisiä. Tarkastelukohteiksi oli otettu rakennuksen väljyys, massoitte-lun yksinkertaisuus, tilaohjelman noudattaminen, myöhempi laajennettavuus ja massojen siirrot.

Yleispätevälle ratkaisulle oli ominaista rakennuksen tilan jaottelu fyysisten ominaisuuksien mukaisiin ryhmiin, joilla on vastaavuutensa mahdollisimman pysyvissä toiminnoissa. Tällaisia ominaisuus- ja funktiopareja ovat esim. pitkiä, vapaita jännevälejä vaativat luentosalit, normaalivarustein yhden hengen työhuone (ja tarve häiriintymättömään kirjoitustyöhön) sekä teknisesti raskaasti varustettu laboratorio. Ryhmien lukumäärä ja toimintojen pysyvyys ovat suoraan verrannollisia toisiinsa; mitä pysyvämmät toiminnot sitä harvemmat ryhmät. Yleispätevyyden vaatimus johti näin mahdollisimman harvalukuisiin tilatyypeihin.

- ulkoinen joustavuus (laajennettavuus)

Sisäinen joustavuus ja yleispätevyys eivät olleet ainoita аспектеje arkkitehtuurin uudenlaiseen kysymyksenasetteluun, jossa pelkät rakenteelliset ratkaisut eli pilarirunkosovellukset eivät riittäneet tekemään rakennusta joustavaksi. On siirryttävä ulkoisen joustavuuden tarkasteluun, jossa kysymykseksi tulee rakennuksen laajentaminen mahdollisimman "orgaanisella" tavalla. Ulkoinen joustavuus vie kysymyksen koko rakennuksen rakenteellisen olemuksen luonteesta. Arvottavasta kontekstista tarkasteltuna ulkoinen joustavuus toteutuisi pahimmassa tapauksessa "viimeistelemättömyytenä". Klassisessa arkkitehtonisessa ongelmanasettelussa kompositiokysymykset näyttäytyivät keskeisinä, jolloin jos rakennukseen lisätään jotakin, sen sisäinen tasapaino kärsii.

Kysymys varioimisen ja yhdenmukaistamisen jännitteestä nousee elementtiteollisuuden moduulijattelun sarjallisuuden estetiikassa keskeiseksi kompositonaaliseksi kysymykseksi. Käytännössä ulkoinen joustavuusvaatimus johti yliopistorakennusten kohdalla rakenteelliseen

toistuvuuteen, jolloin rakennus koostui keskenään enemmän tai vähemmän samanlaisista osista. Vaatimus yleispätevyydestä ja tästä seuraava tilatyypin niukkuus ja toisteisuus johti puolestaan kysymykseen kampusalueiden hierarkian ja identifi kaation puutteesta, ja yleensä keskusteluun fyysisen ympäristön laadusta.

Yliopistojen usein kiireellisesti aloitettujen ensimmäisten rakentamisvaiheiden aikaan 1970-luvun loppupuolella, jolloin myös öljykriisistä johtunut lama hidasti suunnittelua, kävi ilmi että toteuttamisaikataulu tulee venymään huomattavasti, ja siksi ryhdyttiin laatimaan maankäyttösuunnitelmien tarkistuksia, jotta tulevat hankkeet kyettäisiin irrottamaan erillisiksi yksiköiksi, jotta ne voitaisiin suunnitella oman aikansa suunnitteluperiaatteiden ja –ideoiden mukaan.

1970- ja 1980-lukujen vaihteessa useissa kampuskokonaisuuksissa koettiin ongelmana että aikaisemmat vaiheet ja rakennukset olivat synnyttäneet laitosrakennusten verkoston, joka miljöönä oli monotoninen ja anonyyminä yliopiston imagon kannalta täysin kasvoton. Kysymys hierarkiasta onkin ollut keskeinen kampuksien täydennysrakentamisen ongelma 1980-luvun puolestavälistä lähtien, mikä on heijastunut keskeisesti varsinkin Lappeenrannan yliopiston toteutukseen.

Kohdeanalyysit

Tässä kappaleessa analysoin ja erittelen kampuskokonaisuuksia suhteuttaen hankkeet yhtäältä yliopistosuunnittelun toimintalogiikan lähtökohtiin, sekä toisaalta kokonaisuuksien arkkitehtonista toteutusta säädel leisiin reunaehtoihin.

Yliopistokampuksien suunnittelu muutoksen hallinnan kysymyksistä pitkälle tulevaisuuteen tähtäävänä toimintana palautui kysymykseen pysyvistä varianteista. Selkeimpänä tällaisena varianttina on nähtävä yliopistokokonaisuuden toiminnallinen malli, sekä siihen kiinteästi kytkeytyvä laajenemismalli. Tärkeä analysointikohde on myös kokonaisuuksien ratkaisutyyppi, eli se miten valittu toiminnallinen malli saatetaan toteutettavaan muotoon, ja kuin johdonmukaisia sen toteuttamisessa ollaan.

Tarkastelen Turun ja Lappeenrannan kokonaisuuksia toiminnallisen mallin kautta, millaisten kriteerien mukaan tämä muutoksen hallinnan -kehys määräytyi, sekä millaisia mahdollisia muutoksia (variantteja) ja sovelluksia suhteessa tuon mallin (invariantti, muuttumattomuus) toteuttamiseen on ollut. Näin analysoin kohdejoukon rakentumiseen vaikuttavia muuttujia, niiden historiallista kontekstia ja toteutumista itse kohteissa.

Käyn yleispiirteisessä kronologisessa järjestyksessä läpi kohteet, ja hahmotan niitä historiallisen muotoutumisensa ja sekä toiminnallisen mallinsa kautta. Vältän yksityiskohtiin menevää analysointia, ja pyrin sijoittamaan kohteet laajempaan kontekstiin.

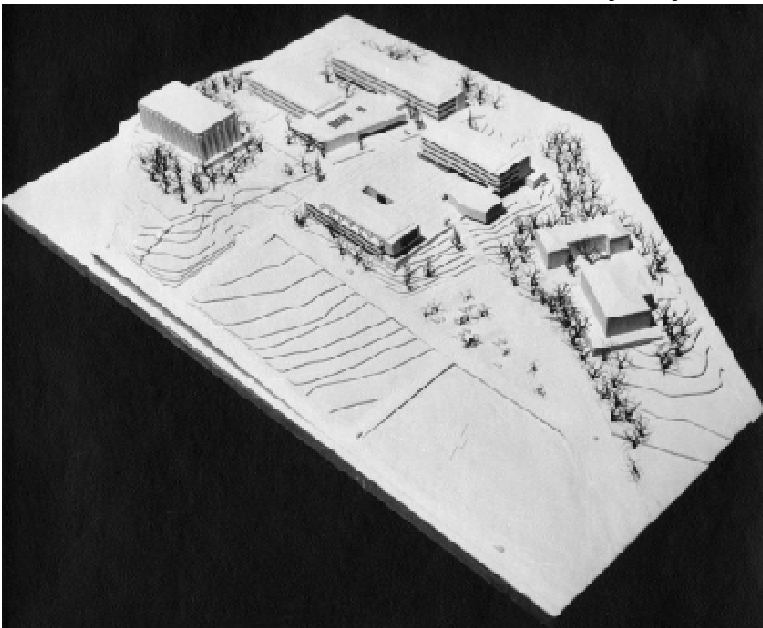
Turun yliopisto (yliopistonmäki)

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen Turkuun perustettiin kaksi yksityistä yliopistoa, ruotsinkielinen Åbo Akademi 1918 ja Turun Suomalainen Yliopisto 1920. Turun yliopisto ja Åbo Akademi muodostavat sivistyskaupunginosan, joka suomalaisittain ainutlaatuisesti liittyy historialliseen kaupunkikeskustaan ja jossa korkeakoulut, asuminen ja muut toiminnot limittyvät. Molempien yliopistojen suunnittelussa on painotettu myös tämän faktan symbolista arvoa. Kokonaisuus on valtakunnallisesti merkittävä kulttuurihistoriallisesti, kaupunkikuvallisesti ja arkkitehtonisesti.

Mikko Mannberg on tehnyt erinomaisen ja perusteellisen selvityksen Turun yliopiston perustamisesta ja varhaisista rakennusvaiheista, joten minulla ei ole tässä analyysissä syytä käydä samoja asioita yksityiskohtaisesti läpi, vaan käytän tehtyjä analyysejä hyväksi suhteuttaen niitä omaan näkökulmaani.

Turun yliopisto toimi perustamisestaan alkaen tilapäistiloissa mm. keskustassa sijaitsevassa hotellirakennuksessa ja Heikkilän kasarmialueella. 1940-luvun lopulla saadun lahjoituksen turvin yliopisto siirtyi Ryssänmäelle eli Vesilinnanmäelle, jonka pohjoisrinteeseen oli valmistunut arkkitehti Erik Bryggman ja Albert Richardtson 1933 suunnittelema vesitorni vuonna 1941. Vesilinnanmäkeä arvostettiin paikan edustavuuden ja sen tarjoamien laajennusmahdollisuuksien vuoksi. Aulis Blomstedt sai tehtäväkseen tutkia Vesilinnanmäen rakentamismahdollisuuksia. Blomstedt esitti idean symboliikaltaan vahvasta, tuomiokirkolta keskusaukiolle johtavasta jalankulkuväylästä.

Arkkitehtuurikilpailu järjestettiin ja vietiin läpi ripeästi. Toukokuussa 1951 talousvaliokunta esitti hallitukselle suljetun kilpailun järjestämistä yliopistorakennuskokonaisuuden toteuttamiseksi Vesilinnanmäelle. Vesilinnanmäen sijoitusvaihtoehto hyväksyttiin ”edustavuutensa ja laajuutensa vuoksi”. Hanke vaiheistettiin käsittämään ensimmäiseksi kirjasto ja laboratoriorakennukset.

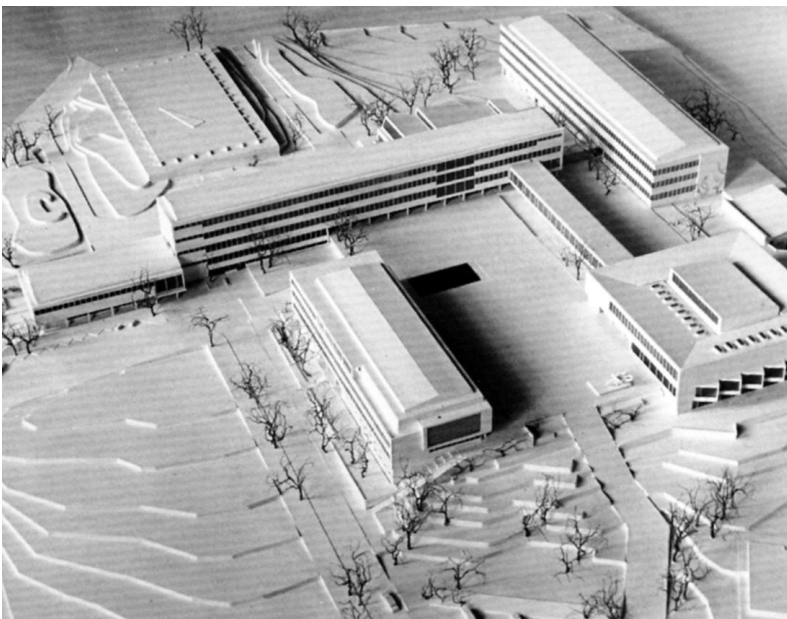
Ervin kilpailumalli, yliopistonmäki 1951

Arkkitehtuurikilpailu ratkesi syksyllä 1951, jolloin voittajaksi selvisi Aarne Ervin ehdotus ”Karvajalka”. Tämän jälkeen yliopiston hallitus päätti lopullisesti sijoittaa yliopiston Vesilinnanmäelle ja käydä neuvottelut kaupungin kanssa asemakaavan muutoksesta.

Yliopiston kampusta alettiin toteuttaa arkkitehti Aarne Ervin suunnitelman pohjalta lahjoitusvaroin 1950-luvulla. Rakennukset toteutettiin kahdessa vaiheessa; 1954 valmistuivat kirjasto sekä fysiikan ja kemian laboratoriot.

Päärakennus ja luonnontieteiden talo valmistuivat 1959. Turun yliopiston toiminta laajeni 1960-luvulla, ja laajenemisen seurauksena yliopiston taloudelliset velvoitteet kasvoivat vähitellen yli sen käytettävissä olevien tulojen. Tämä pakotti yliopiston harkitsemaan sen toiminnan edellytysten turvaamista ja siihen liittyvää oikeudellisen aseman muuttamista. Lopulta yliopisto valtiollistettiin 1974, jolloin myös yksityisen yliopiston rakennuttamat toimitilat luovutettiin valtiolle. Tämän jälkeen yliopistoa on laajennettu Vesilinnanmäen ulkopuolelle, mm. puolustusvoimien aiemmin käyttämälle kasarmialueelle.

Yliopistonmäki 1959 II rakennusvaiheen valmistuttua

Ervin suunnitteleminen ensimmäisten vaiheiden Yliopistorakennukset edustavat 1950-luvun progressiivisinta yliopistosuunnittelua sekä tunnistettua ja tunnustettua modernia arkkitehtuuria. Rakennusmassat rajaavat Yliopistonmäen laelta lounaaseen, kohti Turun historiallista keskusta ja Tuomiokirkkoa avautuvan kampusaukion. Tuomiokirkon tornilla on kaupunkikuvallisesti oleellinen rooli kampusaukiolla. Rakennuskokonaisuus jakaantuu piikkomaisiin pitkiin siipiin, jotka liittyvät toisiinsa nivelestä tai yhdyssillan välittämällä. Kirjasto on erillinen rakennusmassansa. Rakennukset ovat matalia, 2-4 kerrosta. Julkisivujen ympäröivät katkeamattomat nauhaikkunat korostavat massojen horisontaalisuutta. Suuremmat ikkunakokonaisuudet rytmittävät julkisivuja. Hallintorakennuksen tilallinen fokus on atrium-tila.

Hierarkkisesti tärkeimpiä tiloja, rehtorin kansliaa, on korostettu Koskenniemenpuistoon suuntautuvien erkkereihin. Eleganteille seinämäisille pilareille nostettu yhdyssilta rajaa kampusaukiota sallien samalla näkymät ja kulkemisen viereiselle yliopistopihalle Kiinamylynkadun suuntaan. Julkisivumateriaali on vaalea, aavistuksen ruskehtava klinkkerilaatta. Sokkelit ovat luonnonkiveä. Rästystä antavat tasakattoisen vaikutelman, vaikka todellisuudessa katoilla on räystäälinjasta sisäänvedetyt loivat taitekatot. Detaljiikka on tarkoituksenmukaista ja hillittyä. Kampusaukio on jalankulkuväylien osalta betonilaatoitettu ja pääosin yksinkertaisiksi nurmikentiksi jaettu.

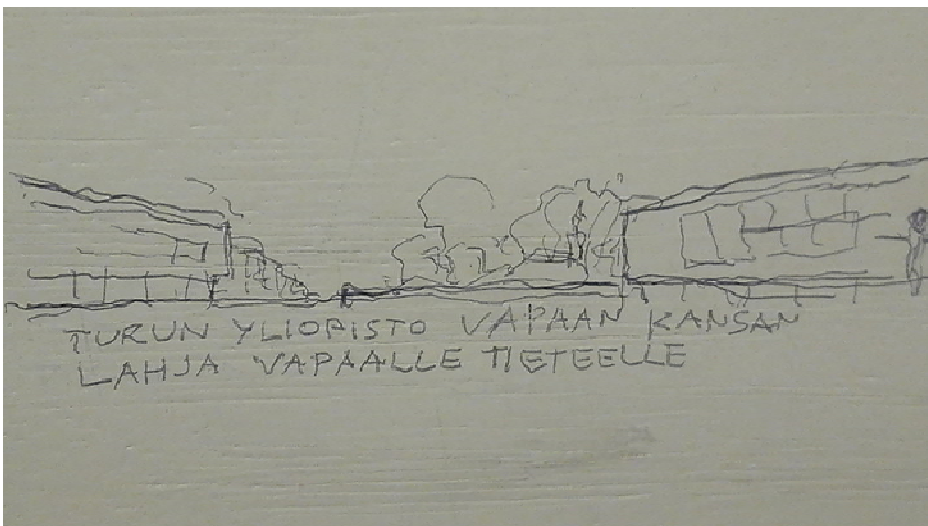

Turun yliopistokokonaisuus antaa vaikutelman tyylikkään ajattomasta modernismista, joka tarjoaa useita eri referenssiarvoja, kuten se että kirjasto ja hallintorakennus on sijoitettu Yliopistonmäen äärelle dramaattisesti antaen "akropolismaisen" loistavan valkoisen, ylvään vaikutelman puistomaisen Koskenniemenaukion suuntaan.

Lisäksi Ervin suunnittelemasta yliopiston, kirjaston ja tilaa kolmannelta sivulta rajaavan lipputankorivin voi tulkita sommitelmana, jossa on nähtävinä yhtymäkohtia Venetsian Markuksen torin Piazzettaan aukiota rajaavine pylväineen.

Ervin yliopistokokonaisuuden toiminnallinen malli on ajatuksellisesti kirkas. Välittömästi keskeisen aukion ympärille primäärikehään sijoittuvat ja sille avautuvat tilallisesti edustavimmat ja ohjelmaltaan julkisimmat ja erityisimmät yliopiston tilat: hallintorakennus kahviloineen ja auloineen sekä pääkirjasto. Näillä tiloilla oli erityinen symbolinen funktio. Toiseen, sekundaarikehään sijoittuivat opetusta ja tutkimusta palvelevat arkisemmat laitostilat. Kampusaukion rooli kampuksen kokoavana ytimenä – niin kuin aukion rooli kaupungin ytimenä – korostui Ervin ajatuksessa avata kaikki äärellä olevat rakennukset sen suuntaan. Kampusaukio toimii yliopiston keskeisenä kohtana, kenttänä, jolla opiskelijat, opettajat ja henkilökunta kohtaavat ja jonka kautta yliopisto avautuu kohti kaupunkia. Se on myös tila, jonka kautta yliopistolle saavutaan.

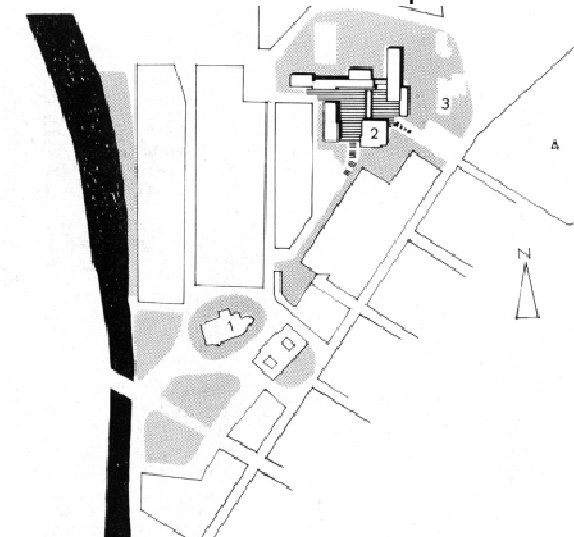

Ervin toiminnallisen mallin ajatuksellinen kirkkaus ja visuaalinen selkeys konkretisoituvat yliopiston kirjaston miestenhuoneen sisäoveen vapaalla kädellä tehdyssä luonnoksessa.

Kampusaukiota voisi luonnehtia eräänlaiseksi moderniksi agoraksi, jonka tarkoitus on ensisijaisesti kietoa sosiaalinen ja esteettinen avantgarde lähtökohtaisesti yhteen. Tämä kietouma toteutuisi nimenomaan välitilan luomisessa, jossa arkkitehtuurimodernismin pitkään hellimä unelma arkkitehtuurin sosiaalisten ja formaalisten tavoitteiden synteisistä näyttä tulevan mahdolliseksi.

Kampusaukion teema jatkuu myös laajemmassa pihatilojen ja rakennusten toisiinsa limittyvää sommittelussa, joka laajenee fysiikan ja kemian laitosrakennuksen, hallintorakennuksen ja luonnontieteiden talo 2:n välisinä puistokenttinä.

Yliopistomäen ongelmallinen viheralue on samalla alueen merkittävin, eli Koskenniemen aukio. Puisto on kasvanut hallitsemattomana ja nykytilassaan estää Ervin suunnitelman perusidean toteutumisen eli kampusaukion ja Tuomiokirkon välisen näkymäakselin syntymisen, ja tämän vuoksi puisto tulisi uudistaa näkymäakselit rekonstruoiden.

Korkeakoulujen kehittämislaki lisäsi tuntuvasti Turun yliopiston kasvua, ja näin se tuotti myös rakentamispaineita yliopistonmälle. Luonnontieteiden talo 2 toteutettiin Ervin toimiston suunnittelemista rakennuksista viimeisenä yhdeksän vuotta aiemman rakennusvaiheen jälkeen, eikä se toteutusajankohtanaan saanut juurikaan huomiota. Rakennus kuitenkin rekisteröi uskollisesti suunnittelu- ja rakentamisajankohtansa, ja siinä heijastuu kehittämislain neliövelvoitteet, sillä se on toteutettu tehokkaammin ja massiivisemmin kuin aiemmat rakennusvaiheet. Ervi ei ole lähtenyt jäljentämään edellisen vuosikymmenen julkisivudetaljiikkaa. Toteutuksessa on siirrytty suurempaan elementtikokoon ja luonnonkiven sijaan on käytetty rouhebetonia. Myös talotekniikan esiin jättäminen on tyypillistä suunnitteluajankohtansa kansainväliselle arkkitehtuurille. Rakennus tuo muutoin 1950-lukulaiseen modernistiseen yliopistokokonaisuuteen oman ajallisen sävynsä. Rakennuksen merkitys onkin luontevana osana yliopistokokonaisuutta. Viime vuosina rakennus on myös saanut symbolisia lisämerkityksiä toimiessaan Turun (suomalaisen) yliopiston ja Åbo Akademin ensimmäisenä yhteiskäyttörakennuksena.

1990-luvun muutos- ja lisätyöt, erityisesti Quantumin ja Luonnontieteiden talo I:n lisärakennuksen osalta, edustavat ulkoasultaan 1990-luvun jälkmodernismia. Materiaalimaailma on hienostunutta ja detajjiikka siroa: Quantumissa lasia, ruostumatonta terästä sekä harmaata ja punaista luonnonkivilaattaa, ja luonnontieteiden lisärakennuksessa keskiharmaata julkisivumosaiikkilaattaa ja lasia. Quantum hyödyntää aiemman rakennuksen kantavia rakenteita.

Aarne Ehojen suunnittelemat Humaniora I (Fennicum) ja Humaniora II (Juslenia) ovat osa Turun yliopiston kolmatta rakennusvaihetta Yliopistonmällä yhdessä luonnontieteiden talo 2:n kanssa. Humanistinen tiedekunta sijaitsi vuodesta 1959 alkaen Ervin suunnittelemassa päärakennuksessa, mutta sijoitus oli väliaikainen. Opiskelijamäärien ekspansio (840 opiskelijaa 1954, 5974 opiskelijaa 1967) pakotti yliopiston investoimaan tilaan.

Humanistisen tiedekunnan tarpeita varten yliopisto suuntasi mielenkiintonsa pääkirjaston viereiselle Henrikinkatu 2:n puutalotontille. Mutta tuolloin kaikki osakkaat eivät olleet halukkaita myymään osuuksiaan, käänsi yliopisto katseensa seuraavaksi Henrikinkatu 3:een.

Turun yliopisto teki päätöksen vuonna 1966 palkata Aarne Ehojoki suunnittelemaan Humaniora I:n, ja alustavat suunnitelmat esiteltiin yliopistolle jo loppuvuodesta 1966. Vuonna 1913 syntynyt Ehojoki oli Turussa tunnettuja ja aktiivinen suunnittelija. Laitossuunnittelijan hän oli saanut huomiota voitettuaan Turun Kauppakorkeakoulun kutsukilpailun ja hoidettuaan menestyksekkäästi sen suunnittelun 1950-luvun lopulla. Hän oli myös tunnettu koulusuunnittelija. Lisäksi Ehojoki oli Turussa rakentanut paljon laajoja aluerakentamiskohteita. Sen sijaan vaikuttaa siltä, että korkeakoulujen kehittämislain aktivoimien arkkitehtuurin reunaehtojen kanssa Ehojoki vanhemman sukupolven arkkitehtinä ei ollut sinut. Tämä näkyy hyvin Ehojen suunnittelemassa kahdessa yliopistomäen rakennuksessa, tai pikemminkin rakennusten laadullisissa eroissa.

Fennicum sijaitsee Henrikinkadun ja Agricolankadun kulmauksessa. Pohjamuodoltaan U:n muotoinen rakennusmassa on vedetty tonttinsa takaosaan siten, että katujen kulmausta ja tonttia merkitsee osittain maahan painuva, päämassasta erillisenä hahmottuva luentosalin massa, joka saa ylävalonsa ikkunanauhasta. Samalla syntyy rakennuksen eteen sisäänkäyntiaukio. Aula on leveä mutta ei syvä ja se rajautuu sisääntulopihan ja toisella puolella sisäpihan suuntaan suurin lasi-ikkunoin. Laitostilat sijaitsevat molemmin puolin omissa siivissään keskikäytäväratkaisuna. Laitostiloja niitä yhdistävät (aulan yläpuolella) kerroksissa laitoskirjastot.

Julkisivut on laatoitettu pääasiassa vaalean harmaan värisin keraamisin laatoin. Laatat ovat hieman Ervin julkisivulaatoitusta suurempia, 100 x 100 mm. Päämassaa kiertävät nauhaikkunat. Sisääntuloaula on pelkistetty ja vähäeleinen: ikkunoiden edustoilla olevat patterisuojat ovat lakattua puuta, ja vahtimestarin koppi on Mies van der Roheen viitaten koottu kromatuista teräsosista ja detaljoitu minimalistisesti. Luentosali muodostaa kaupunkikuvallisesti oman mielenkiintoisen osansa kokonaisuudessa.

Arkkitehtoninen pääteema Fennicumissa on sisääntulopihan ja sille sekä toiselle puolelle sisäpihalle aukeavan aulan muodostama tilasarja. Sisääntulopihalla on selkeät yhteydet Ervin korkeakouluarkkitehtuuriin (esim. Porthaniaan), lisäksi vastaavankaltainen tilasarja löytyy mm. Jussi Paatelan suunnittelemasta Helsingin yliopiston Metsätalosta.

Tyyllisesti Fennicum asettuu eräänlaiseksi saranatyöksi 1950-luvun hallitun hienostuneen arkkitehtuurin ja myöhemmän yliopistosuunnittelun joustavuusratkaisuille alistetun rakentamisen välimaastoon. Sen pohjaratkaisu perustuu harvalukuisiin tilatyyppeihin, mutta siirtymä etupihalta sisätiloihin välillä on tehty lähes ervimäisen taidokkaasti.

Rakennusmateriaalit ovat arkisia, mutta saavat perustelunsa Ervin korkeakoulurakennuksista, ottaen niihin myös tyyllistä etäisyyttä. Tontti on sallinut etuaukiolla luentosalin tuomisen ulos perusmassasta ja rakennuspaikan merkitsemisen ja rajaamisen sen avulla, samalla vetäen itse päämassan Henrikinkadun historiallisesta, pienimittakaavaisesti rajautuvasta katutilasta.

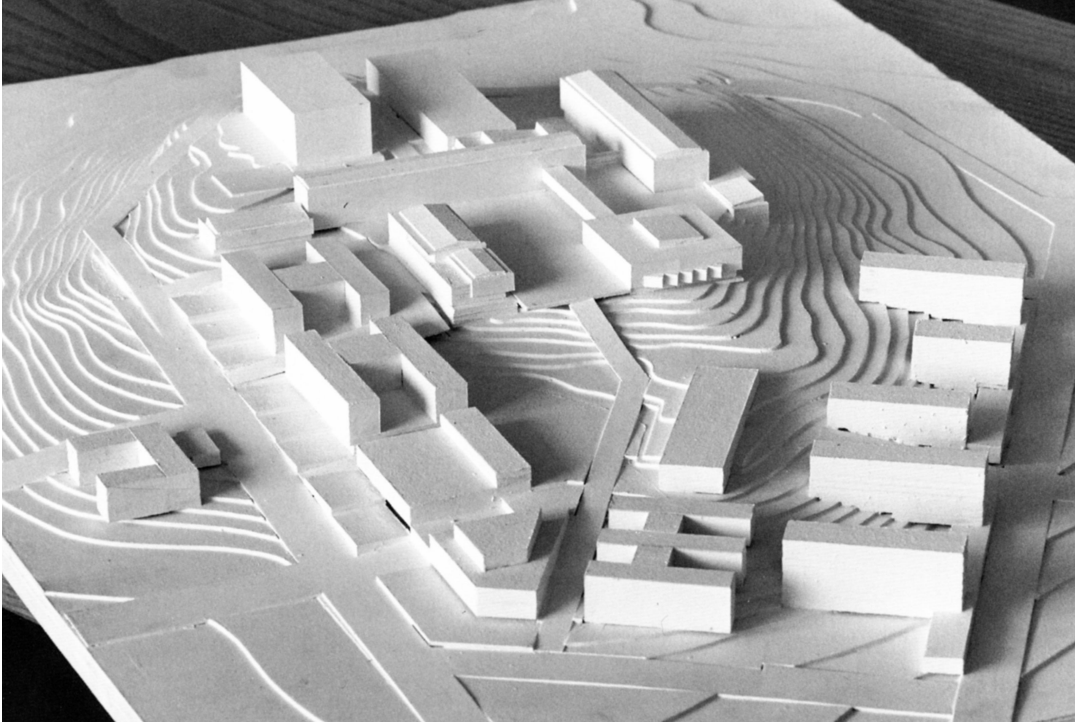
Kuten Aarne Ehojen arkkitehtuurista pro gradu –työn tehnyt Anni Räsänen toteaa: *"Fennicumin onnena on ollut käyttötarkoituksen pysyminen samana sekä ikkuna- ja tilajakojen sopivuus muutoksille. Voidaan sanoa, että Fennicumin säilymisen edellytykset ovat olleet sisäankirjoitettuina sen arkkitehtuuriin".*

Vuonna 1967 Henrikinkatu 2:n asunto-osakeyhtiö päätti lopulta myydä kiinteistön kaupungille. Keväällä 1969 Henrikinkatu 2 siirtyi yliopiston hallintaan. Yliopiston humanistisen tiedekunnan tarpeita varten laatima huonetilaohjelma oli laaja, eikä olisi sinänsä mahtunut Henrikinkatu 2:n tontille. Asia ratkaistiin siten, että Yliopistonmäen yliopistorakennusten laaja tontti ja Henrikinkatu 2:n tontti yhdistettiin kaavassa yhdeksi tontiksi, ja laajemman yliopistorakennusten tontin käyttämättä jäänyt rakennusoikeus lisättiin Henrikinkatu 2:n osalle laskettuun rakennusoikeuteen, ja nämä rakennusoikeudet toteutettaisiin Humaniora II:ssa.

Rakennusoikeuden tarkistamiseksi Turun asemakaava-arkkitehti Pekka Sivula halusi yliopiston laativan koko yliopistoalueen (Yliopistonmäen) kattavan suunnitelman. Yliopisto antoi tehtävän Aarne Ehojelle. Vuonna

1968 Ehojoki laati yliopistolle Yliopistonmäen alueesta tehokkaan suunnitelman, joka perustui osittain voimassa olleeseen asemakaavaan, ja käsitti Vesilinnanmäentien, Henrikinkadun, Kerttulinkadun ja Hämeenkadun välisen alueen. Alueen rajausta perustui rehtori Tauno Nurmela taloushallitusta varten laatimaan muistioon, jonka mukaan kehittämislain mukaista kehitystä silmälläpitäen yliopiston oli ajoissa varattava tontteja tulevaisuuden tarpeisiin.

Ehojen yliopistomäen suunnitelma

Pienoismalli, jossa on mukana myös vastavalmistunut Humaniora I, on rajattu niin, että Vesilinna on ainoa ei-yliopistolliseen käyttöön tehty yliopistomäen rakennus. Pelkistetyt rakennusmassat muodostavan yhtenäisen, eheän kokonaisuuden, kuin vain valkoisessa pienoismallissa on mahdollista.

Massiivinen suunnitelma olisi toteutuessaan pyyhkäissyt pois Yliopistonmäen vanhan rakennuskannan. Humaniora II:n eteläpuolella Henrikinkatu 4:ään olisi toistettu samanlainen pohjaltaan H:n muotoinen rakennusmassa, Humaniora III. Edelleen tämän eteläpuolelle Henrikinkatu 6:een hahmoteltiin asemakaavan sallima, koko tontin täyttävä rakennus, joka Henrikinkadun varressa olisi ollut matalampi mutta puiston puolella korkeampi.

Henrikinkadun ja Kerttulinkadun kulmaukseen kaavailtiin samoin asemakaavan mukaista, koko tontin täyttävää auditoriorakennusta. Sen alta olisi purettu sittemmin suojellut vanhat puutalot. Vastaavasti olisi purettu Koskenniemen puistokäytävän itäpuolen puutalokortteli kolmisiipisen, kamparatkaisuun perustuvan laitosrakennuksen alta. Kuurojenkoulun molemmat komeat uusrenessanssirakennukset esitettiin purettavaksi laakean suorakaidemassan alta. Yliopiston taloushallitus totesi pienoismallin olevan hyvin tasapainotettu ja oli varma, että *"asemakaavaviranomaiset erittäin suurella todennäköisyydellä tulevat vakuuttuneiksi siitä, että rakennusoikeuden lisäys ei ole vahingollinen Yliopistonmäen arkkitehtuurille."*

On esitetty että (jo vuonna 1968 toteuttamiskelvottoman) suunnitelman ensisijainen tarkoitus oli saada sen avulla nostettua rakennusoikeuden määrää Humaniora II:n tontille. Yliopisto näytti olevan halukas lähestymään kaupungin keskustaa paitsi symbolisista, myös käytännöllisistä syistä: vaikka olikin jo

tiedossa mahdollisuus yliopiston laajentumisesta kasarmialueelle, ei Yliopistonmäen koillispuolelle ollut kaupungin sisääntulotien tuolloisen linjauksen vuoksi niin paljon reservitilaa kuin nykyisin on.

Joka tapauksessa Ehojen suunnitelma on mielenkiintoinen kaupungin viereen sovellettu megastruktuuritutkielma, joka jäi jo Juslenian rakennusaikana toteuttamiskelvottomaksi, eikä vähiten 1960-luvun lopulla voimistuneen kansalaisyhteiskunnan rakennussuojeludiskurssin nousun vuoksi.

Juslenian suunnitteluun ja rakentamiseen vaikutti Turun yliopiston valtiollistamisprosessi hyvin paljon. Vuonna 1972 valtioneuvosto asetti Turun yliopiston rakentamisen neuvottelukunnan ohjaamaan yliopistoalueen ja sen laajennuksen käytön jatkosuunnittelua, valmistelemaan alue- ja tonttikysymyksiä, ja sovittamaan yhteistyössä kaupungin kanssa yliopistoalue muuhun kaupunkirakenteeseen.

Arkkitehtuurin tavoitteista ja arkkitehdin intentioista karsiutui ajan tavan mukaan rakennushallituksen talouspainotteisista suodattamien jäljiltä paljon. Lisäksi vuoden 1973 öljykriisillä oli vaikutusta arkkitehtuurin niukentumiseen. Vuonna 1973 rakennushallitus antoi lausuntonsa suunnitelmista ja ehdotuksensa rakennuskustannusten alentamiseksi: tuloilmakanavat siirrettäisiin julkisivulinjaan; umpiolasiikkunoita vaihdettaisiin sisäänaukeaviksi vaaka-akselikiertoikkunoiksi; toimisto- ja käytävätiloissa vähennettäisiin alaslaskettujen kattojen määrää; Henrikinkadun puoleisia tukimuureja vähennettäisiin; rakennuksen eteläpuoliselta, kirjastoon johtavalta käytävältä sekä rakennuksen sisäänkäynnistä poistettaisiin porrastukset; ja ulkoalueiden betonilaatoitus halvennettaisiin asfaltiksi.

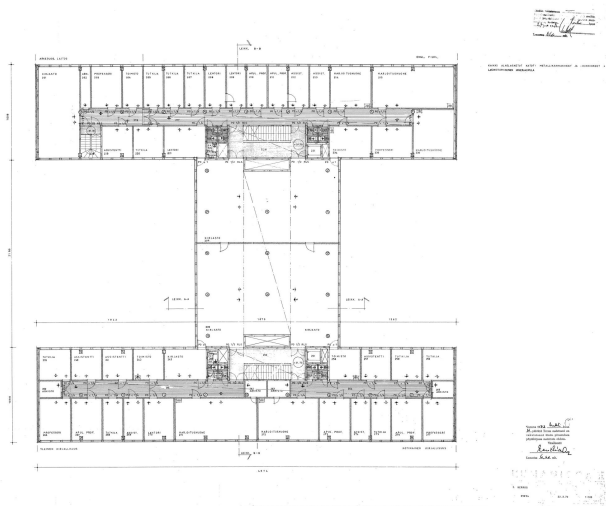
Niukennuksista huolimatta mittakaavan ja kaupunkikuvan tasolla rakennus on kuitenkin pitkälti suunnittelijansa intentioiden mukainen. Rakennuksen ulkomuoto on jo vuoden 1971 luonnoksissa päävaihtoehdossa hyvin samanlainen kuin lupakuvissa ja toteutuksessa. Suurimmat muutokset ovatkin edellä mainitut ulkoalueiden käsittelyn kevennykset, jotka ovat heikentäneet rakennuksen välittömän lähiympäristön ja sisääntuloalueiden laatua.

Humaniora II:n pääsisäänkäynnin suunta perustui ajatukseen, että Henrikinkatu 4:n rakennusten tilalle rakennettaisiin yleissuunnitelman mukaisesti Humaniora III. Kuitenkin Humaniora II:n valmistuttua oli tiedossa, että yliopisto suuntautuisi laajennuksissaan seuraavaksi kasarmialueelle. Näin ollen yliopiston

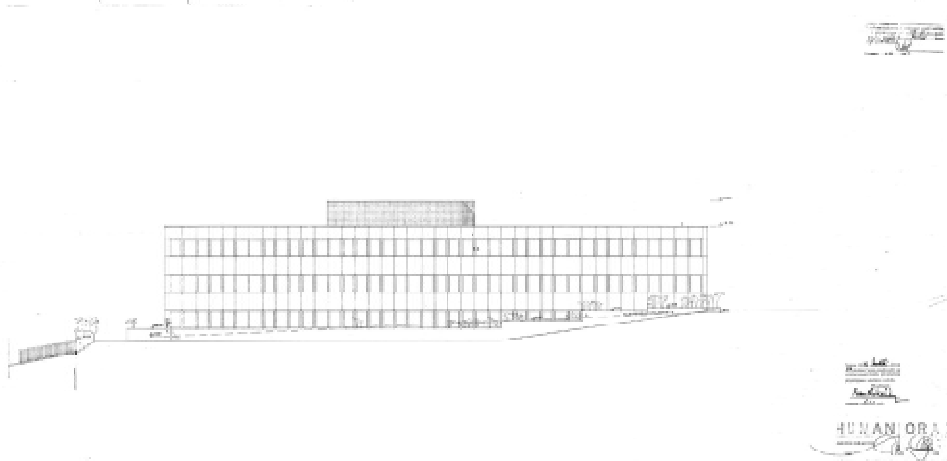
neuvottelukunta kirjasi pöytäkirjaansa 10.6.1974 tiedon, että Humaniora II:n sisäänkäynti jäisi "toistaiseksi takaperoiseksi". Humaniora II:n eteläpuolelle aikataulutettiin Humaniora III:a toteututtavaksi 1981-82, mutta kun yliopisto alkoi laajentua kasarmialueen suuntaan, ei hanke ollut enää ajankohtainen.

Juslenian pohja- ja tilaratkaisu perustuu niukkoihin harvalukuisiin tilatyyppeihin: maanpäällisiltä osiltaan rakennus on pohjamuodoltaan H, jossa tilat jäsentyvät symmetrisesti keskiakselin suhteen symmetrisesti tasakorkuisina normaalikerroksina. Sisääntulo-kerroksessa H-pohja pohjoinen piha on rakennettu täyteen.

Juslenian sisääntulo ei liity loogisesti kaupunkirakenteeseen tai kaupunkikuvaan, ei edes Ervin kampuksen suhteen, vaan kytkeytyy loogisesti ainoastaan toteutumattomaan kokonaissuunnitelmaan.

Julkisivut on sovitettu yhteen Ervin yliopistorakennusten arkkitehtuurin kanssa: Laattojen layout on täsmälleen samanlainen, sekä päämateriaali ja väri ovat samoja, ja rakennus pyrkii olemaan kokonsa, värinsä ja julkisivumateriaalinsa ansiosta osa yliopistokokonaisuutta, tuomatta mitään lisää tähän kokonaisuuteen.

Ottaen huomioon että Ervin viereisten rakennusten ja Juslenian välillä on ero kaksi vuosikymmentä, yrittää Juslenia olla täydennysrakentamisen kontekstissa häkellyttävän pastissimainen, vastakohtana modernismin oman aikansa tyyli-ihanteiden esilletuomiseen perustuville täydennysrakentamisideaaleille.

Henrikinkatu 2 on rakennuspaikkana ahdas ja Juslenia tilaohjelmaltaan laaja ja kerrosalaltaan suuri. Arkkitehtonisiin promenadeihin ei ole ollut tilaa toisin kuin seitsemän vuotta aiemmin Fennicumissa. Juslenia heijastaa edustavasti 1970-luvun alun rakennushallituksen ohjaileman yliopistosuunnittelun normittumista ja tiukkoja taloudellisia reunaehtoja, joissa yleispätevät harvat tilatyypit muodostavat kokonaisuuden.

Koska yleispätevyys on ollut kantavana ajatuksena kohteessa, jota ei ole (yksittäisenä) rakennuksena ollut tarkoitus laajentaa, ei ole ihme että tulkinnoissa Jusleniaa on kuvattu ”ahtaaksi, pimeiden käytävien ja porrastilojen luonnehtimaksi rakennukseksi”. Tämän seurauksena myös sosiaalisen vuorovaikutuksen tiloja on Jusleniassa vähän: kirjastot ovat hiljaista työskentelyä varten ja laitostilojen käytävät muotoiltu pelkiksi liikennetiloiksi.

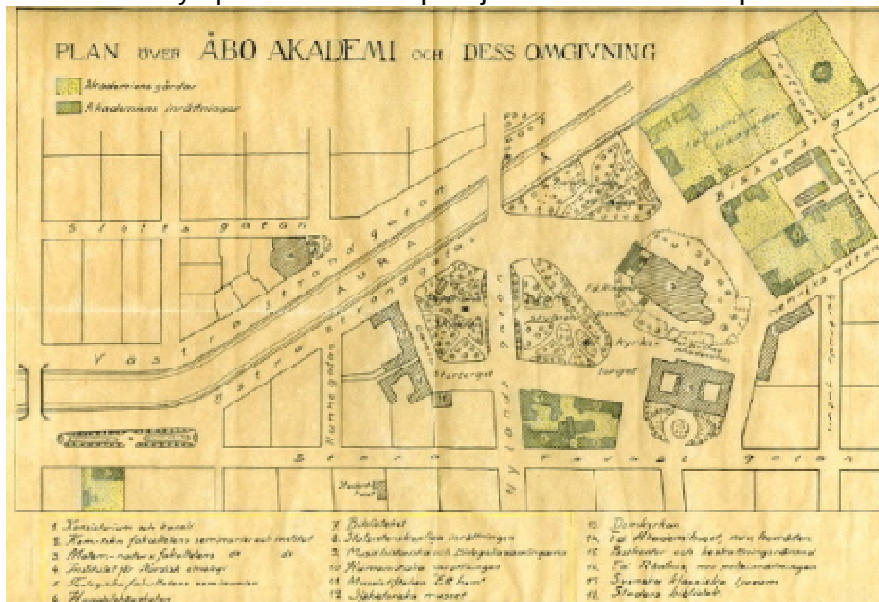
Rakennuksen kaupunkirakenteellisessa ratkaisussa on ennakoitu asioita, jotka on seuraavan vuosikymmeninä katsottu viisaimmaksi jättää toteuttamatta. Tämän seurauksena rakennuksen julkisin fasadi on sen huoltojulkisivu, ja eteläinen sisääntulojulkisivu ja -piha on jäänyt kätköön vaikeasti löydettäväksi. Rakennusta on hankala huoltoliikenteen ja liikuntarajoitteisten esteettömästi saavuttaa. Kaupunkirakenteessa Juslenia on kolmelta sivulta huoltopihamaiden paikoitusalueiden saartama.

1970-luvun alussa ruvettiin valmistelemaan Turun yliopiston valtiollistamista, mikä toteutui 1974. Vuonna 1972 valtioneuvosto asetti Turun yliopiston rakentamisen neuvottelukunnan ohjaamaan yliopistoalueen ja sen laajennuksen käytön jatkosuunnittelua, valmistelemaan alue- ja tonttikysymyksiä, ja sovittamaan yhteistyössä kaupungin kanssa yliopistoalue muuhun kaupunkirakenteeseen.

Jatkosuunnittelun keskeiseksi tavoitteeksi kirjattiin olemassa olevan kaupunkirakenteen säilyttäminen. Koko esitetty rakentamishjelma laajennuksineen oli kilpailun tulosten mukaan mahdollista sijoittaa alueelle ilman vanhojen rakennusten purkamista. Osa laajennustarpeesta voitiin sijoittaa myös Kuurojen koulun rakennuksiin. Kirjastopalveluja suositeltiin kehitettäväksi tiedekunta- ja laitostilojen suuntaan, jolloin puisto säästyisi kirjaston laajentamisaikailta. Läpiajoliikenteen syntyminen Piispankadun ja Henrikinkadun kautta on estettävä.

Åbo Akademi - modernistisen täydennysrakentamisen kavalkadi

Åbo Akademi aloitti toimintansa vuonna 1918, ja aluksi se käsitti humanistisen ja matemaattis-luonnontieteellisen tiedekunnan. Valtiotieteellinen ja kemiallis-tekniillinen tiedekunta aloittivat toimintansa vuosina 1920-21 ja teologinen tiedekunta vuonna 1924. Handelshögskolan vid Åbo Akademi aloitti toimintansa vuonna 1927 itsenäisenä yksikkönä. Toiminnot sijoituivat vanhoihin rakennuksiin Tuomiokirkon ympäristön sekä Piispan- ja Henrikinkadun alkupäässä.

Åbo Akademi on pienivolyymisena yliopistona hyvin kyennyt integroitumaan keskelle Suomen rakennustaiteen ehkä historiallisesti latautuneinta ympäristöä. Tuomiokirkko ja siitä alkava Piispankadun seutu on maamme merkittävimpiä rakennettuja ympäristökokonaisuuksia, joka on ollut statusarvoltaan aina Turun parhainta aluetta, ja jolla on asunut kirkon ja koululaitoksen palveluksessa työskenteleviä korkeassa asemassa olevia virkamiehiä ja varakkaita porvareita. Tämän seurauksena Åbo Akademi on

uudisrakentamisessaan joutunut Suomen yliopistoista ottamaan kaikkein eniten kantaa täydennysrakentamisen kysymyksenasetteluihin.

Yliopiston eri laitosten kasvun myötä kasvoivat myös kirjakokoelmat, ja näin oli tarve koko yliopiston yhteiselle kirjastolle. Keväällä 1934 Gertrud ja Gösta Branders tekivät Akademille lahjoituksen, jonka tarkoituksena oli mahdollistaa kirjastotalon rakentaminen. Rakennuskomitea pyysi arkkitehti Erik Bryggmania mukaan projektiin. Seuraavana vuonna Bryggmanin suunnittelema Kirjatorni olikin valmis vihittäväksi käyttöön.

Kirjatorni rakennettiin keskiaikaisen piispantalon tontille. Rakennuksen pohja-ala on 19x14 metriä, ja rakennus on 20 metriä korkea. Rakennus sijoitettiin keskelle korttelia sen takia, että ajateltiin kirjaston lisärakennuksen nousevan myöhemmässä vaiheessa Kirjatornin ja Tuomiokirkkokadun väliin. Kuutiomainen Kirjatorni kuuluu suomalaisen funktionalismin eittämättömiin klassikoihin sileäksi rapattuine suurine valkoisine seinäpintoineen, litteine kattoineen, jossa sijaitsee kuutiomainen rakennelma tuuletusjärjestelmää sekä hissikoneistoa varten, erityisine ikkunoineen, jotka päästävät lävitseen sopivasti valoa seitsemään kerrokseen sekä neljään ylimpään kerrokseen siivouskäyttöön rakennettuine parvekkeineen. Valkoiseksi rapattu näkyvä savupiippu korostaa entisestään rakennuskokonaisuuden kuutiomaisuutta.

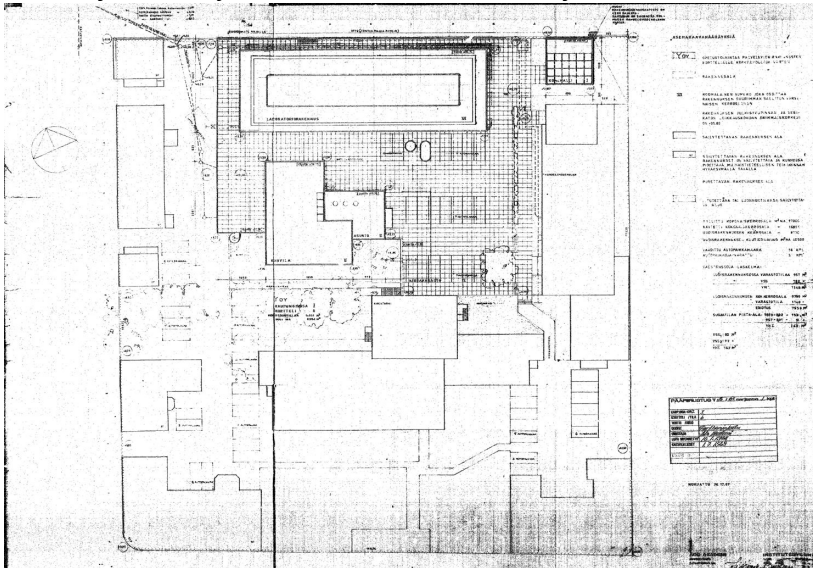
Bryggman suunnitteli myös yliopiston seuraavan uudisrakennuksen kemian laitosrakennus Chemicumin (1948–1950) Akatemiankadun ja Hämeenkadun kulmaan, ja se oli ensimmäinen säätiön Åbo Akademien koulutustarkoitukseen rakennuttamista kiinteistöistä. Samalla Chemicum linkittyy Åbo Akademien rakennuksille ominaiseen täydennysrakentamisen paradigmaan. Roiskerapatun rakennuksen yksinkertaisen hillitty arkkitehtuuri pyrkii liittymään Åbo Akademien Tuomiokirkkotorin rakennuksiin ja Akatemiataloon.

Bryggmann kuoli 1955, ja vetovastuun Åbo Akademien uudisrakennusten suunnittelusta sai Woldemar Baeckman, joka oli Arne Ervin ikätoveri ja kurssikollega teknisestä korkeakoulusta. Baeckman sai suunnitella (osin Bryggmanin luonnosten pohjalta) Åbo Akademien kirjaston kirjatorniin liittyvän lisäosan jossa sijaitsi kirjaston asiakaspalvelutilat. Rakennuksen rungon muodostaa kaksi siipeä Kirjatornin ja Tuomiokirkkokadun välissä sisäpihalle sijoitettuna niin, että tontin vanhat puut säilyvät. Täydennysrakentamisen kannalta hankalalle tontille laajennusosan tehtävänä on toimia niin, että kirjastokokonaisuus sulautuisi mahdollisimman hyvin klassisististen empire-rakennusten lomaan, jotka ympäröivät tuomiokirkkoa keskiaikaisine tiiliseinineen. Päärakennuksen 38,5 metriä pitkää Tuomiokirkkokadun puoleista julkisivua karakterisoivat luettelosalin ja lukusalin korkeat ikkunat, jotka peittävät julkisivun yläosan. Julkisivun Piispankadun puolimaiset ikkunat ulottuvat sokkelista kattoon asti. Ikkunoiden ulkopuolella on valkoiseksi maalattu, esijännitteisestä betonista tehty lamellisäleikkö. Lisäosa ja sivusiipi jatkoivat eleettömyydellään luontevasti kirjatornin arkkitehtuuria. Samaa vähäeleistä muotokieltä mukailee Henrikinkadun puolella sijaitseva Handelshögskolan Hanken, joka valmistui Baeckmanin suunnitelmien mukaan v. 1962 - 1963.

1960-luvun puolella välissä Korkeakoulujen kehittämislaita aiheutunut opiskelijamäärien kasvaminen ja tästä johtuneet rakentamispaineet näkyivät myös Åbo Akademien rakennustoiminnassa. Akademien luonnontieteelliset laitokset sijaitsivat ahtaissa tiloissa ja olivat akuutissa lisätilantarpeessa, joten Kirjatornin viereiselle tontille suunniteltiin uusi Åbo Akademien kemian ja fysiikan laitokset sisältävä rakennuskompleksi.

Woldemar Baeckmanin suunnittelema ja vuonna 1969 valmistunut Gadolinian kuusikerroksisen laboratoriorakennus sijaitsee Porthaninkadun varrella. Henrikinkadun tasossa on betonilaatoilla verhottu kansi, jonka päällä varsinainen rakennusmassa lepää. Kannen alla on kaksi kellarikerrosta. Ylemmän kellarin tasolla sijaitsee pääsisäänkäynti auloiheen, auditoriot ja kirjavaraston ylempi taso. Alunperin yksikerroksinen kirjavarasto on muutettu kaksikerroksiseksi, ja ylemmältä kellaritasolta on yhteys

kirjatornin varastoon. Kannen päällä sijaitsee myös konehalli, kahvila/ravintola ja entinen vahtimestarin asunto, joka on myöhemmin muutettu keittiö- ja sosiaalitiloiksi.

Rakenteellis-tyyllillisesti (uus)konstruktivistiseen arkkitehtuurin sijoittuva Gadolinia on selkeä kokonaisuus, jossa betonipintoja on käsitelty betonin pintastruktuuri säilyttäen. Baeckman keskittyi suunnittelussa historiallisen korttelirakenteen avoimuuden säilyttämiseen. Ajan täydennysrakentamisen ideaalien mukaisesti uudisrakennuksen ei ollut tarkoitus sulautua ympäristöön täysin, vaan synnyttäen kontrasti, joka matalan ja modernistisen rakennuksen sekä sitä ympäröivän Piispankadun vanhojen rakennusten välille syntyi, oli tarkoin harkittu.

Porthaninkadun ja Piispankadun risteyksessä Gadolin korkeimman osan massa pääsee esiin. Siirryttäessä Porthaninkatua ylöspäin huomio kiinnittyy ensin rakennuksen korkeaan osaan, ja sen pylväikköön. Vähitellen alkaa rekisteröidä arkkitehtuurin hienostuneita yksityiskohtia; suorakaiteen muotoisesta metallista tehdyt kaiteet sekä horisontaalisen suorakulmion toistumisen kaikkialla.

Kansi yhdistää Gadolinian korkeaa ja matalaa osa, kirjatornia ja Hankenia. Gadolinia ja kirjatorni ovat samankorkuisia, Hanken hieman matalampi. Gadolinian matala osa samankorkuisena puolestaan käy dialogia Ett hem -museon rakennusten ja ympäristön puutalojen kanssa. Tuomiokirkon ja ympäristön arvo on selvästi ymmärretty ja huomioitu rakennusten korkeudessa.

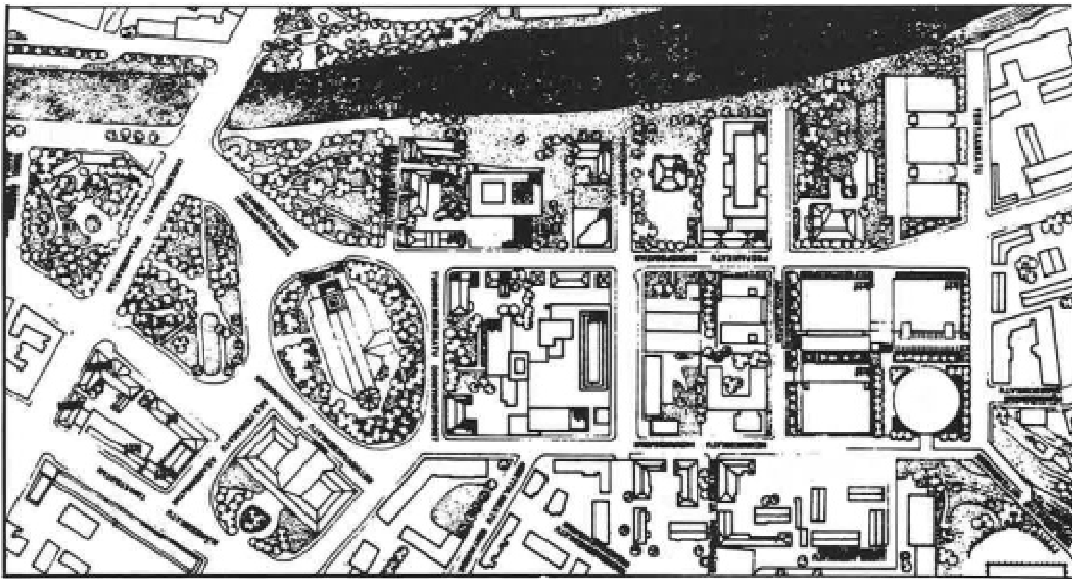

Gadolinian huomattavimmat muutokset ovat rajoittuneet julkisivuihin. Vuonna 1991 muutettiin ikkunoiden kaksinkertaiset lasit kolminkertaisiksi, ja samalla ikkunajako muutettiin. Muutos tehtiin todennäköisesti energiataloudellisista syistä. Ikkunan vaakajako säilytettiin, mutta muutoksessa menetettiin alkuperäisen suurilasisen ikkunajaon linjakkuus. Vuonna 1987 tehtiin vähäinen julkisivumuutos Porthaninkadun ja Henrikinkadun kulmassa olevaan konehalliin; porrasmuutoksen yhteydessä siirrettiin ulko-oven sijainti. Myös Gadolinian muut sisäiset muutokset ovat olleet vähäisiä väliseinämuutoksia.

Baeckman oli 1960- ja 1970-lukujen suunnitelmiinsa omaksunut nuorien arkkitehtien manifestoiman (uus) konstruktivismin tyylikeinot ja betonibrutalismin harkitun karkeuden. Baeckmanin vastaava aikalaisrakennus ja täydennysrakentamisesimerkki samalta ajalta löytyy seuraavasta korttelista, eli Åbo Akademin musiikkihistoriallisten kokoelmien sijoituspaikasta Sibelius-museosta (1969). Neliömäinen ja tasakattoinen rakennus sijoittui niin ikään historialliseen Turkuun, Piispankadun varrelle. Kaksikerroksisen rakennuksen toinen kerros sijoittui maan alle siten, että matalan rakennuksen horisontaalisuus korostui entisestään.

1960-luvun kuluessa sekä Åbo Akademi että Turun yliopisto laajentuivat Henrikinkadun ympäristössä, mikä aiheutti jännitteitä, ja 1970-luvun vaihteessa Akademi päätyi tutkimaan laajentumismahdollisuuksia Piispankadun yhtenäisten puuempirerakennusten reunustaman ympäristön suuntaan. Åbo Akademin suunnitteluryhmä laati kehityssuunnitelman yliopistolle vuosiksi 1972-1981. Laaja rakentamissuunnitelma olisi tuottanut uudisrakennuksia molemmiin puoliin Piispankadun ympäristöä.

Suunnitelma herätti voimakasta kritiikkiä ja kannanottoja rakennussuojelun hyväksi. Piispankadun rakennukset inventoitiin pikavauhdilla ja puurakennuksia puolustamaan syntyi kansaliike.

Kansalaisyhteiskunnan paineiden vuoksi Åbo Akademin ja Turun yliopiston kokonaisvaltaista laajentumista tutkimaan järjestettiin 1975-76 asemakaavallinen aatekilpailu Turun korkeakoulualueista. Palkintolautakunnan keskeisenä arviointikriteerinä oli olevan rakennuskannan säilyttäminen. Jatkosuunnittelun keskeiseksi tavoitteeksi kirjattiin olemassa olevan kaupunkirakenteen säilyttäminen. Koko esitetty rakentamishjelma laajennuksineen oli kilpailun tulosten mukaan mahdollista sijoittaa alueelle ilman vanhojen rakennusten purkamista.

Piispankadun rakentamissuunnitelman ainoa toteutunut rakennus on Baeckmanin suunnittelema Axelia (I), joka valmistui luonnontieteiden käyttöön vuonna 1978. Vaikka Axelia on osa kokonaisuunnitelmaa, se ei ole Juslenian tapaisesti alisteinen myöhempien suunnitelmien toteutumiselle, vaan toimii itsenäisenä rakennuksena ympäristössään, ja kykenee ottamaan oman tonttinsa täydennysrakentamisen kontekstissa.

Axelia ottaa keskeiset katulinjaan sovittamisen muotoreferenttinsä viereisen korttelin Domus rakennuksen horisontaalisista ikkunalinjoista ja materiaaleista. Opiskelija-asunnot rakennutti Åbo Akademis Studentkår vuosina 1964-65 arkkitehti Pekka Pitkäsen piirustusten mukaan. Asuntolakokonaisuus on yksi suomalaisen betoni-konstruktivistisen arkkitehtuurin merkittävimmän edustajan, arkkitehti Pekka Pitkäsen, tunnetuimpia merkkiteoksia Turussa.

Kuten Turun yliopisto, myös Åbo Akademi kärsi taloudellisesti 1960- ja 1970-lukujen rakentamisbuumista. Yliopisto oli yksityinen vuoteen 1981 asti, jolloin se viimeisenä Suomen yliopistoista valtiollistettiin. Mutta toisin kuin kaupungin suomenkielisen yliopiston puolella Åbo Akademin säätiö omistaa ja ylläpitää edelleen suuren osan Akademin käyttämistä kiinteistöistä.

1990-luvun uuden lisärakennukseksi hahmottuvan Axelia II:n arkkitehtuurin (Nurmela, Raimoranta, Tasa Oy 1999) väistämätön ja itsestään selvä lähtökohta oli 1970-luvulla syntynyt rakennus. Julkisivumateriaaleilla, sinkkilevyllä ja hiekkapuhalletuilla väribetonielementeillä on löydetty suhde Alexian materiaaleihin, puhtaaksivalettuun betoniin ja maalattuun metallilevyyn. Samassa hankkeessa, äärimmäisen rajatulla tontilla säilytettiin ja kunnostettiin työtiloiksi, suojeltu yksikerroksinen puurakennus.

Lisärakennuksessa kerrokset liittyvät samassa tasossa vanhan rakennuksen kerrostasoihin. Axelia I:n ensimmäisessä kerroksessa oleva pääsisäänkäynti toimii myös laajennusosan pääsisäänkäyntinä.

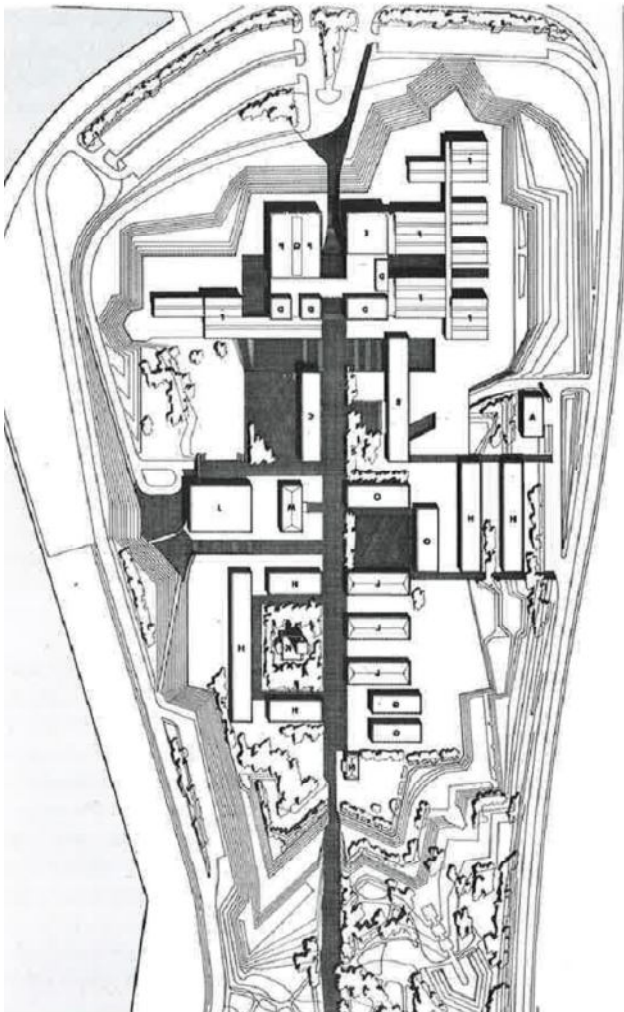
Rakennusteknisesti vaativat, vanhan rakennuksen laboratorio-osan päällä sijaitsevat korotusosat tehtiin jatkamalla olemassa olevia pilareita.

Vaikka Baeckman oli vaikutusvaltainen ja arvostettu arkkitehti, ei hänen urastaan ole tehty kriittistä kokonaisesitystä, joten uudempien laitosrakennusten merkittävyyden toteaminen tätä vasten jää

viitteelliseksi. Molemmat rakennukset ovat joka tapauksessa tärkeitä, laadukkaita täydennysrakentamiskohteita, jotka on huolellisesti sovitettu tontilleen.

Lappeenranta

Itä-Suomen yliopistoa suunniteltiin perustettavaksi Lappeenrantaan 1950-luvulta lähtien. Erik Kråkström ja Toivo Korhonen olivat vuonna 1962 voittaneet Lappeenrannan ranta-alueen ja Linnoitusta koskeneen suunnittelukilpailun, jossa Linnoitukseen oli sijoitettu yliopisto. Professori Olli Kivinen oli kilpailuehdotuksesta antamassaan lausunnossa katsonut, että Linnoitukseen mahtuisi korkeintaan 1400 opiskelijan yliopisto.

Hanketta ajanut Itä-Suomen korkeakoulun valtuuskunta vakuutti: *"Parempaa paikkaa kulttuuriperinnettä kannattavalle laitokselle voidaan tuskin ajatella. Asiantuntijoiden mukaan alue on myös riittävän suuri ja soveltuu hyvin korkeakoulukäyttöön. Asiasta on hankittu Valtion muinaistieteellisen toimikunnan lausunto, joka on samoin erittäin myönteinen"*. Arkkitehti toteaa kommentissaan, että uuden korkeakoulun sijoituspaikkana Linnanmäki tarjoaisi *"inspiroivan ja sivistyksellisesti rikkaan ympäristön"*. Myös Linnoituksen lähellä olevia rakennuksia ajateltiin voitavan varata yliopiston käyttöön.

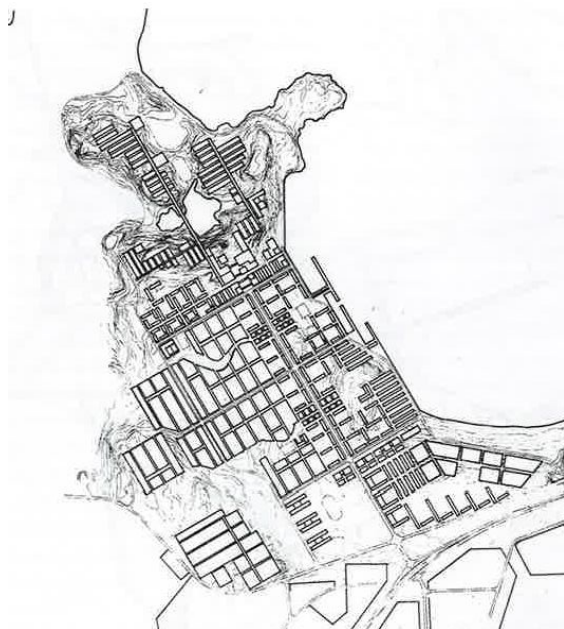
Linnoitussuunnitelma ajautui umpikujaan, kun kehittämislain myötä vuonna 1965 Opetusministeriö antoi rakennushallitukselle tehtäväksi selvittää paikkakysymys *"yhtenäiselle alueelle"*. Varsinainen Itä-Suomen korkeakoulun sijaintikaupunki oli kuitenkin vielä päättämättä, joten kisassa pärjätäkseen Lappeenrannan kaupungin tuli tarjota mahdollisimman laajoja yhtenäisiä maa-alueita.

Lappeenrannassa käynnistettiin sopivien, suurien ja yhtenäisten alueiden etsintä. Kaupunki päätti tarjota vaihtoehtona Linnoitukselle Voisalmensaaren pohjoisosaa, josta voitiin osoittaa noin 70 hehtaarin alue. Toinen, 110 hehtaarin maa-alue, jonka omistivat Lappeen kunta ja Lappeenrannan kaupunki, sijaitsi Skinnarilassa. Keväällä 1965 kaupunki tarjosi sekä Skinnarilan että Voisalmen aluetta korkeakoulualueeksi.

Lokakuussa 1965 tehtiin päätös Itä-Suomen korkeakoulun jakamisesta kolmen kaupungin kesken: Lappeenrannan lisäksi yliopiston toimipaikoiksi tulivat Joensuu ja Kuopio. Lappeenrantaan sijoitettiin tekniset tieteet.

Vuonna 1966 rakennushallitus päätyi Lappeenrannan osalta sijoittamaan tulevat yliopistorakennukset Skinnarilaan. Kaupunki luovutti valtion käyttöön kuuden kilometrin päässä Lappeenrannan keskustasta sijaitsevasta Skinnarilasta 102 hehtaarin kokoisen alueen. Tuolloin etäälle kaupunkikeskustoista sijoittuvien kampus-yliopistojen suosio oli kiistattomimmillaan. Hankkeen ratkaisevat päätökset oli jo tehty, kun kriittiset äänenpainot tulivat mukaan keskusteluun, eikä suunnitelmia voitu enää muuttaa vaarantamatta koko korkeakoulun rakennussuunnittelua.

Suunnittelutoimikunnalla oli kiire, jotta korkeakoulu saisi heti osansa korkeakoulujen kehittämislain myötä syntyneistä uusista määrärahoista, ja korkeakoulun rakentamishanke oli saatettava käyntiin nopeimmalla mahdollisella tavalla. Skinnarilan alueen suunnittelu käynnistyi välittömästi alueen kaavoittamisella. Yleiskaava tilattiin professori Olli Kivisen toimistolta vuonna 1967. Kaavassa korkeakoulu sijoitettiin Skinnarilan niemelle siten, että se tukeutuu vahvasti aluekeskukseen, jossa on kaikki palvelut. Kivisen kaavaselostuksessa mainitaan, että kaupungin länsialuetta on kehitettävä erittäin tehokkaasti ja muodostettava se riittävän itsenäiseksi palvelusten ja työpaikkojen suhteen, jotta campus-korkeakoulun haittavaikutuksilta välttyttäisiin. Kaavaehdotuksessa tämä on ratkaistu siten, että alueen pääkeskus on muodostettu pitkänomaiseksi tarkoituksella yhdistää korkeakoulualue ja asutus saman keskuksen ympärille.

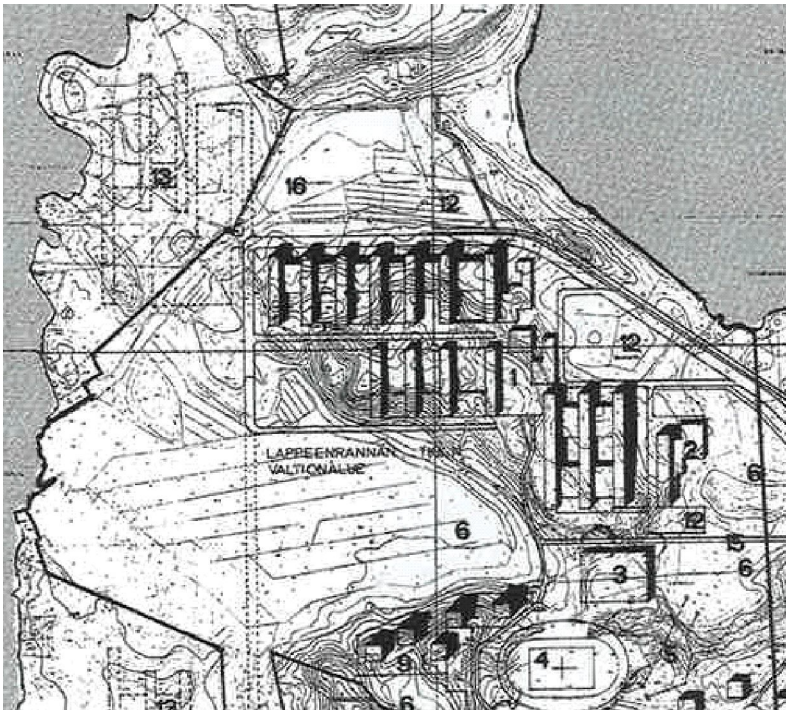
Lappeenrannan teknillisen korkeakoulun alustavassa suunnittelussa "sosiaalisten edellytysten syntymistä" painotettiin, sillä suunnitelmasta antamassaan lausunnossa oli Stuttgartin korkeakoulurakentamisen instituutin asiantuntijaryhmä kuvannut korkeakoulun ja kaupungin välistä suhdetta seuraavasti: *"Korkeakoulun ja kaupungin toiminnot tulisi saattaa niin lähekkäin, että ne olisivat kävelyetäisyydellä toisistaan, jolloin kuviteltu ja alueellinen raja kaupungin asukkaiden ja korkeakoulun väen välillä olisi mahdollisimman vähäinen"*. Tutkijat painottivat korkeakoulun väen ja muiden kansalaisten kohtaamisia, jotka tämän teorian mukaan aikaansaavat yhteisöissä myöhemmin poliittisia, sosiaalisia ja taloudellisia muutoksia. Stuttgartilaiset tutkijat tilatessa selvityksessä määrittivät kaupungin ja korkeakoulun välisen

kaupunkifunktionaalisen suhteen seuraavasti: korkeakoulu on ympäröivästä yhteisöstä vaikutteita ottava ja kaupunkirakenteesta riippuvainen osajärjestelmä. Tällä suhteella he tarkoittivat korkeakoulun henkilökunnan ja laitosten jatkuvaa ja jokapäiväistä kanssakäymistä kaupungin organisaatioiden ja kaupungin asukkaiden kanssa. Näin funktionaalisten yhteyksien selvittäminen ja kuvaaminen, eli kohtaamisten mahdollistaminen nähtiin Lappeenrannan korkeakoulusuunnittelun perusasioiksi.

Lappeenrannan teknillisen korkeakoulun opetus käynnistyi syyskuussa 1969 Lappeenrannan keskustassa mm. Saimaan kansalaisopiston, satamapaviljongin ja mormonikirkon tiloissa. Laboratoriotöitä varten saatiin tiloja yrityksiltä. Ensimmäisenä lukuvuotena yliopistossa oli 47 opiskelijaa. Opintosuuntina olivat koneenrakennus, voimatekniikka ja talousinsinööriopinnot.

Korkeakoulun sijoituskysymystä ei lähetetty lainkaan käsiteltäväksi opetusministeriöön, joka olisi saattanut hidastaa hanketta. Jos rakentaminen käynnistyisi ennen vuotta 1972, suunnitelmat tuolloin vielä hyväksyisi kauppa- ja teollisuusministeriö. Hankkeen nopeuttamiseksi korkeakoulun suunnittelusta ei järjestetty arkkitehtuurikilpailua, ja suunnittelusopimus tehtiin suoraan Jaakko Kontion ja Kalle Räikkeen toimiston kanssa, joka alkoikin välittömästi laatia alueen käyttösuunnitelmaa. Jaakko Kontio oli toiminut akateemikko Alvar Aallon toimiston toimistopäällikkönä seitsemän vuoden ajan ja osallistunut muun muassa Otaniemen päärakennuksen suunnitteluun. Myöhemmin hän oli suunnitellut yhdessä Kalle Räikkeen kanssa Teknillisen korkeakoulun koneinsinööriosaston rakennukset, ja tämän nähtiin olevan riittävä näyte ja suositus suunnittelutoimikunnalle.

Käyttösuunnitelma valmistui tammikuussa 1971, ja jo kuukauden päästä oli valmiina ensimmäisen vaiheen esisuunnittelu. Skinnarilan syrjäinen sijainti aiheutti paljon keskustelua, mm. nuori lappeenrantalaislähtöinen arkkitehti Markku Komonen kirjoitti; *"Skinnarila-suunnitelma on yhteiskunnasta irrotetun asiantuntijavallan ja lyhytnäköisen kunnallispoliittisen eduntavoittelun muistomerkki."* Kriitikki johti siihen, ettei käyttösuunnitelmassa esitetty asuminen yliopiston välittömässä läheisyydessä toteutunut. Skinnarilaan ei haluttu tuoda alkuvaiheessa kampusta opiskelija-asuntoineen, vaan vain pelkät opetustilat.

Kontio ja Räike nojautuivat hyvin pitkälti Otaniemen suunnittelusta tuttuihin suunnittelumetodeihin, joka uuden kehittämislain kontekstissa tuli aiheuttamaan ongelmia kokonaisuuden jatkokehittelyssä. Otaniemi-vaikutukset näkyivät paitsi rakennusten sijoittelussa, myös ulkoasussa, sillä ensimmäisen vaiheen alkuperäiset ulkoseinät olivat puhtaaksimuurattua punaista julkisivutiiltä.

Korkeakoulun rakennuspaikaksi valittu alue oli hyvin vaativa alueella vallitsevien osin jyrkkien korkeuserojen vuoksi. Ensimmäisten vaiheiden opetusosastot koottiin 2-5 kerroksisiin standardisoituihin lamelleihin, joista saatiin -kiitos alueen korkeuserojen- suora yhteys maastoon useammalta tasolta. Sen sijaan kompleksin sisäinen jalankulkuliikenne jouduttiin nostamaan kolmannen kerroksen tasolle, mikä ei ole edesauttanut kokonaisuudessa tapahtuvaa orientointia. Standardisysteemiin hankalammin soveltuvat erityistilat ja hallit rakennettiin välipihoille ja lamelliosien päihin.

Arkkitehtisuunnitelmassa toinen vaihe liittyi ensimmäiseen kolmannen kerroksen tasolle sijoitetun lämpimän, mutta kapeaksi myöhemmin osoittautuneen pääjalankulkuväylän välityksellä. Sen varrelle sijoittuvat ohjelman mukaiset luentosalit ja poikkimassaan laboratoriot ja henkilöhuoneet. Raskaat laboratoriot ja erikoishallit sijoittuivat puolestaan päämassan viereen.

Lappeenrannan teknillinen korkeakoulu kärsi alkuvaiheissaan kaikkein eniten massakorkeakouluekspansion kiivaasta rakentamistahdistista. Hankkeen alkuvaiheita luonnehtii epävarmuus sijoituskysymyksestä, sekä hallintobyrokraattista ratkaisujen välttämisestä johtunut poikkeuksellinen kiire. Nämä lähtökohdat vaikuttivat korkeakoulun alkuvaiheiden puolinaisiin ratkaisuihin, joka on näkynyt johdonmukaisesti kokonaisuuden rakentumisen historiassa, jossa on joka hankevaiheessa yritetty parantaa hankalaa lähtötilannetta.

Lappeenrannan kohdalla parhaiten todentuu se, kun laajentumaan tarkoitettua yliopistoa yritetään ratkaista osin klassisin arkkitehtonisin metodein, jossa päämääränä on hallittu, lopullinen muoto. Toisin kuin vastaavissa yliopistokohteissa (esim. Oulussa ja Kuopiossa), jossa lähtökohtana on kokonaisvaltaisen muutoksen huomioonottaminen, on Lappeenrannan kohdalla alkuvaiheissa yritetty ratkoa ongelmia menetelmin, jossa ratkaisumallina olisi jatkuvasti korkeatasoisen ja synteettinen kokonaisuus. Ensimmäisissä vaiheissa yritettiin panostaa hierarkkisiin tiloihin ja luoda pääjulkisivua perinteisellä modernistisella massoittelulla (tosin alkuperäissuunnitelmiin kuulunutta avaraa tuloaulaa jouduttiin karsimaan kiitos rakennushallituksen taloudellisen normituksen). Jatkettavuuden ideaaleja vasten tarkasteltuna se että kokonaissuunnitelman alkuvaiheessa on olemassa pääjulkisivu, indikoi jo lähtökohdissaan ongelmia. Esim. Oulun yliopiston kohdalla rakentaminen aloitettiin kokonaisuuden ”keskeltä”, ja varsinaiset ”pää”julkisivut valmistuivat vasta parin vuosikymmenen päästä rakentamisen aloittamisesta.

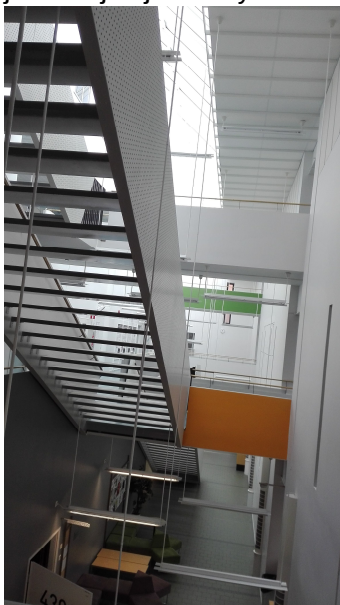
Tämän seurauksena Lappeenrannan ensimmäisten vaiheiden kokonaisuuden eheytymisvara jätettiin minimaaliseksi, ja tämä on puolestaan johtanut jatkossa siihen, että ensimmäinen rakennusvaihe on joutunut useiden toiminnallisesti perusteltujen muutosten kohteeksi (esim. yliopiston alkuperäinen pääjulkisivu sisäänkäyntineen on korvattu, ja aulatiloja ja käytäviä laajennettu).

Kuten Turun yliopiston Aarne Ehojen suunnitteleminen kohteiden kohdalla, myös Lappeenrannassa on havaittavissa selkeä sukupolviero yliopistosuunnittelussa, sillä Jaakko Kontio (s.1924) ja Kalle Räike (s.1920) kuuluivat selkeästi vanhempaan arkkitehtipolveen kuin muut korkeakouluekspansiota suunnittelevat arkkitehdit (esim. Kari Virta (s.1934) ja Juhani Katainen (s.1941)), ja mahdollisesti tästä johtuen arkkitehtuurin intentiona vuorottelivat viimeistelty arkkitehtuurinäkemys viimeistelemättömän kehysuunnitelmaprosessin ohella.

Tämä tulee ilmi myös materiaalivalinnoissa, sillä Lappeenrannan varhaiset rakennusvaiheet olivat ajankohdan korkeakouluekspansion harvat ainoat paikalla rakennetut kokonaisuudet, kun taas muissa vastaavissa yliopistohankkeissa elementtirakentaminen symboloi kokonaisvaltaisen muutoksen mahdollisuutta.

Kolmannen vaiheen jälkeen pääsuunnittelija Kontio ja rakennushallituksen pääjohtaja Matti K. Mäkinen riitaantuivat (mahdollisesti rakennuksen toimintalogiikan toteuttamisen kysymyksistä), mikä johti siihen että kokonaisuuden jokaista seuraavaa vaihetta on suunnitellut eri arkkitehtitoimisto.

Paitsi tyyllinen, myös kokonaisuuden identifiointiin ja orientoitavuuteen liittyvä muutos indikoituu selkeästi neljännessä, Arkkitehtitoimisto Kari Järvisen ja Timo Airaksen suunnitelmassa laajennushankkeessa, jossa selvästi siirryttiin suunnittelussa painottamaan toiminnallisuuden sijaan identifiointia. Neljäs vaihe nojautuu selvästi moniaiheisempaan tilaohjelmaan, jonka keskeisaihe on avara lasikatteinen keskusaula, johon luentosalit ja seminaarihuoneet, ja joka muodostaa ikään kuin sydämen ja kohtauspaikan opiskelijoiden liikkumiselle. Henkilökunnan työhuoneet olivat omassa siivessään eteisen erottamana muista tiloista. Laboratorionimikkeen omaavat tutkimustilat sijaitsivat toisessa siivessä, joka oli yhdistetty lämpimällä kävelyputkella ensimmäisen rakennusvaiheen neljänteen kerrokseen. Vaiheen julkisivujen jäsentely on aikaisempaa monipuolisempaa eikä perustu enää yksinomaan nauhaikkunoihin.

Eräänä tavoitteena on myöhemmissä vaiheissa ollut 1990-luvulta lähtien rakennusten osin hajanaisen kokonaisuuden yhdistäminen, joka on tosin tapahtunut alkuperäisestä toimintalogiikasta luopumisella. Viides ja kuudes rakennusvaihe toteutettiin vuosituhaten vaihteessa. Viides rakennusvaihe

oli kutsukilpailun pohjalta toteutettu uusi päärakennus, joka sisältää aula-, ruokala- ja luentosalitiloja, ja josta on sittemmin muodostunut yliopistolle (ainakin visuaalista) identiteettiä luova rakennus ja rakennusryhmän sisääntulo, joka herättää huomiota poikkeavalla muodollaan.

Kuudes rakennusvaihe edustaa vuosituhaten vaihteen arkkitehtuuria, jossa julkisivuja on jäsennöity toisaalta ikkuna-akselien vaihtelulla, toisaalta välipohjien korostamisella. Myös tämän rakennusvaiheen sitoo muuhun rakennuskompleksiin punatiilen käyttö.

Seitsemäs rakennusvaihe (valmistunut 2004) liittää kampamaiset osat yhteen ja muodostaa rakennukselle yhtenäisen eteläjulkisivun. Julkisivut ovat jäsentelyltään pidättyviä ja säännöllisiä ja niissä on korostettu rakennusmassan umpinaisuutta. Lisäksi Ylioppilastalon ja 7. rakennusvaiheen väliin rakennettiin yhdyskäytävä. Rakenteellisen joustavuuden kannalta Skinnarilan kokonaisuuden seitsemäs vaihe on mielenkiintoinen, sillä valittu rakennemuoduuli mahdollisti yhtenäisen rakennuskentän ilman keskipilaririvistöä. Kun kantavana rakenteena ovat ulkoseinät, mahdollistuu suurin mahdollinen muuntojoustavuus ja myös joustavuusideaalien keskeisihanne, eli siirrettävät väliseinäratkaisut.

Kokonaisuuden toiminnallinen malli, jossa alueen tuli kasvaa kampamaisesti keskusraitin varrelle, on heikentynyt suunnittelijoiden ja suunnitteluideologioiden muuttumisen mukana. Varsinkin seitsemäs rakennusvaihe, sijoituessaan rakennuksen eteläpuolelle, poikkeaa lopullisesti alkuperäisestä laajentumislogiikasta. Mallia voisikin kuvailla kampamaisen rakenteen vaihtumisesta vaillinaiseen verkkosovellukseen.

Skinnarilan kampuksen kaikissa vaiheissa on julkisivumateriaalina käytetty punatiiltä, mutta tiilen koko ja tekstuuri ovat vaihdelleet hankekohtaisesti. Ylioppilastalo suunnittelualueen itäosassa poikkeaa ulkonäöltään muista kampusalueen rakennuksista vaalean julkisivunsa takia. Rakennus on valmistunut vuonna 1994 ja sen on suunnitellut arkkitehti Sami Vuorinen.

Lappeenrannassa ensimmäinen varsinainen laaja peruskorjaus suoritettiin kokonaisuuden toisessa

vaiheessa. Hanke samalla muutti merkittävästi yliopiston luonnetta, sillä peruskorjauksen yhteydessä kokonaisuus liitettiin yliopiston pohjoispuolelle rakennetun ammattikorkeakouluyksikön kanssa, ja yliopiston tiloihin tuli molempien yksiköiden yhteiskäyttötiloja, mm. tiedekirjasto.. Hankkeen yhtenä taustajuonteena oli tilavuokrien jakaminen. Samalla hanke on hyvä osoitus syrjässä sijainneen korkeakoulun yliopistollisen vetovoiman kasvusta, jossa kasvu on saavuttanut sellaisen pisteen että se alkaa vetää puoleensa aiemmin kaupunkikeskustan ympäristössä sijainneita muita koulutustoimintoja.

Vuonna 2011 valmistuneen rakennuksen on suunnitellut Aarne von Boehm. Rakennus noudattelee ulkonäöltään muun kampuksen punatiilistä linjaa. Rakennuksen sydämenä on agoramainen kolmikerroksinen keskusaula, jonka ympärille opetus- ja muut tilat ovat ryhmittyneet. Alkuperäiseen toimintalogiikkaan suhteutettuna yliopistokokonaisuuteen liitetty ammattikorkeakoulun rakennus on sijoitettu kampamaisten pohjoissiipien jatkettavuuden (ja yliopiston sekundäärisen laajentumissuunnan) kannalta täysin väärään paikkaan.

Kokonaisuuden ensimmäisten vaiheiden epäjohtonmukaisuus (sisäänkäyntijärjestelyt ja massoittelu, hallinto) on esimerkkitapaus ja syy, joka johtanut (perusteltuihin) muutoksiin rakennuksen ensimmäisen vaiheiden toiminnallisessa parantamisessa; Ensin uusi julkisivu, sen jälkeen parhaillaan valmistumassa olevat, uudet, laajemmat aulatilat. Tämä indikoi siihen että yliopisto oman sisäisen toiminnan indikoimana heijastaa omia suunnitteluvirheitään epätoiminnallisuuden tasolla.

Maisemasuunnittelu on toteutunut kokonaisuudessa hankekohtaisesti. Alkuperäistä havupuuistutusta on vielä jäljellä kokonaisuuden itäisen julkisivun ympärillä. Keskuskäytävän pohjoisen puoleiset sisäpihat on varattu logistiikalle, eteläiset ovat puolestaan hankekohtaiset toteutuneet. Kunnianhimoisin vihersuunnitelma toteutui seitsemännen rakennusvaiheen yhteydessä, jossa uusi rakennus telakoituu ensimmäisen rakennusvaiheeseen kirjaston sivulla kulkevan lasikäytävän välityksellä. Vanhan ja uuden välille toteutettiin maisema-arkkitehti Jyrki Sinkkilän suunnittelemana ”karjalais-japanilainen” puutarha suurista kivistä, sammaleista ja koivuista.

Lappeenrannan teknisen yliopiston tilankäytön trendi onkin selkeä siirtymä laajenemisesta kohti tiivistämistä ja tilan jakamista yhdessä uusien toimijoiden kanssa, ja tämän myötä syntyvää uutta problematiikkaa suomalaisen yliopistosuunnittelun historiallisessa kontekstissa, minkä johdosta Skinnarilassa on asemakaavamuutosprosessi käynnissä.

Teknillisen yliopiston ja ammattikorkeakoulun kampus on luokiteltu Läntisen alueen osayleiskaavaa varten laaditussa kulttuuriympäristöselvityksessä paikallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi, ja perinteisessä arkkitehtonisessa arvottamisessa laadukkaimmiksi osiksi nousevat neljäs ja seitsemäs rakennusvaihe.

Loppupäätelmät

Yliopistollisten hankkeiden rakentumisen toteutusvaiheet ovat olleet pitkälti samankaltaiset. Toiminta on aloitettu pienimuotoisesti vuokratrakennuksissa. Varsinainen laitosrakennustoiminta on aloitettu kiireellisimmällä toimitilarakentamisella, jonka tilaohjelma niukentui huomattavasti 1950-luvun puolivälin ja 1970-luvun puolivälin aikana.

Tilaohjelmat kampusalueilla noudattavat selkeää hierarkkista jakoa julkisiin (aulat, käytävät, ravintolat, kirjastot ja luentosalit) ja puolijulkisiin tiloihin (laboratoriotilat, osastojen sisäiset käytävät, neuvottelu- ja taukotilat) sekä yksityisiin henkilöhuoneisiin. Julkiset tilat sijaitsevat rakennusten perustasoilla helposti saavutettavina, puolijulkiset ja yksityiset tilat ovat saavutettavissa lähinnä osastojen sisäisten käytävien toimiessa välittävässä roolissa. Julkinen liikkuminen eri kerrostasojen välillä tapahtuu yleensä käyttäen avoportaita. Samalla puolijulkinen vertikaalinen liikenne normaalitilanteessa keskittyy ydinosiin, joissa sijaitsevat porrashuoneet ja hissit.

Kehittämislain jälkeisten kampuskokonaisuuksien tilaohjelma on vasta 1980-luvun loppua kohden jälleen monipuolistunut, kun rakentamishjelmissä siirryttiin isojen seremoniallisten juhlatilojen sekä erillisten hallintoalueiden suunnitteluun.

Esimerkkitapauksiksi valikoituneiden kohteiden pääarkkitehtien Aarne Ervin, Aarne Ehojen, Woldemar Baeckmanin, Jaakko Kontion ja Kalle Räikkeen (syntyneet välillä 1910-1924) voidaan katsoa edustavan samaa suomalaisen modernismin ns. toista sukupolvea, joiden leimallisin ja arvostetuin tuotanto ajoittuu sotienjälkeiseen jälleenrakennusaikaan ennen elementtirakentamisen ja tehokkuusajattelun leimaamaa 1960-luvun ja 1970-luvun vaihdetta. Tämän sukupolven arkkitehteille oli selvästikin paikoin vaikeuksia sitoutua korkeakoulujen kehittämislain aikaansaattamiin uusiin arkkitehtonisiin muuntojoustaviin ja laajentumisvaraa tavoitteleviin ihanteisiin, ja tämä näkyy myös analysoimieni kohteiden rakentumishistoriassa.

Analyysini alkupuolella totesin suomalaisten yliopistojen astuneen uuteen vaiheeseen, jossa tilanmuodostus siirtyy ekstensiivisesti laajentumisesta kohti rakennusten tilankäytön jakamista ja tehostamista. Samalla kampuskokonaisuudet ovat saavuttaneet sellaisen urbaanisuuden asteen, mihin ei voi lisätä mitään ottamatta jotain pois. Näin alueet ovat siirtymässä täydennettävistä alueista peruuttamattomasti korvattavaksi, ja keskeiskysymyksen muodostaa tämän korvattavuuden reunaehdot.

Korvattavuus, tai rakennussuojelukontekstista tarkasteltuna peruuttamattomuus, näyttäytyy hyvin erilaisena riippuen kohteen kontekstista. Esimerkkitapaukset ovat olleet sinänsä hedelmällisiä analyysinkin kannalta, koska ne poikkeavuudellaan mahdollistavat korvattavuuden ja suojelun fokusoinnin eritasoiset määritelmät.

Yhtäältä ovat Åbo Akademin historialliseen kaupunkirakenteeseen keskeisesti integroituneet kohteet, joissa kaikkein selvimmin operoidaan rakennussuojelun keinovalikoiman ja maankäyttö- ja rakennuslain turvin, jolloin ulkohahmon suojelutavoitteet kohdistuvat rakennuksen volyymiin, mittasuhteiden, julkisivun reliefin ja materiaalivaikutelman säilyttämiseen.

Kohteissa, joiden toiminnallista mallia voisi luonnehtia molekyyläriseksi, ja joissa pitkälti itsenäiset laitosrakennukset sijoittuvat ja sekoittuvat historiallisen kaupunkirakenteen kanssa (kuten Turun yliopisto) on painopiste puolestaan enemmän kampuksien toimivuudessa osana kaupunkia. Mitä lähempänä kampus sijaitsee (historiallista) keskustaa, sen nyansoidummat, ns. perinteiset kaupunkikuvalliset kysymykset painottuvat (muutos)tarkastelussa. Turun yliopiston yliopistomäen laitoskokonaisuuden osin itsenäiset, osin toisiinsa kytkeytyneet rakennukset suhteutuvat pitkälti toisiinsa sekä julkisivun, rakennusten välisten tilan, sekä rakennuksista toiseen siirtyvän liikenteellisen logiikan kautta, ja kokonaisuuden muutoksia tulee tarkastella paitsi arkkitehtuurin, myös yleisen toiminnallisuuden taustaa vasten.

Kun taas Lappeenrannan yliopiston kaltaisessa blokkimaisessa kokonaisuudessa, joka on kietoutunut monella tasolla omiin rakennusvaiheisiinsa ja toiminnalliseen (tai ehkä Lappeenrannan tapauksessa pikemmin vain-paikoin-toimivaan) logiikkaansa sekä yhä lisääntyvästi muiden instanssien luomien muutostarpeiden kanssa, kokonaisuuden tärkeimmät ja toiminnallisuuteen vaikuttavimmat muutokset tehdään rakennuksen sisätiloissa. Samalla korvattavuuden kysymykset eivät näyttäydy niin ehdottomina kuin eriytyneiden rakennusten laitoskokonaisuudessa.

Åbo Akademin kehittämisnäköymien kannalta ongelmallista on sen sijainti historiallisessa kaupunkirakenteessa, ts. lähes kaikki ympäröivät rakennukset ovat suojeltuja, jolloin yliopistorakennusten uusiutumisvara on lähinnä Akademin "uhanalaisissa" eli arvoiltaan tunnistamattomissa kohteissa itsessään. Koska rakennukset ovat taitavasti aseteltu ahtaille tonteilleen, on korvaavuus pitkälti mahdollista ainoastaan lähes nykyisenkaltaisella massoitteella, mikä synnyttää kysymyksen korvaamisen järkevyydestä.

Näin kohteiden kehitysnäykymät tulisivat siirtää rakennusten sisälle ja tilan jakamismahdollisuuksiin.

Ainoa toiminnallisesti, kaupunkirakenteellisesti ja arkkitehtonisesti perusteltu uusiutumisvara saattaisi olla Henrikinkadun ja Porthaninkadun kulmassa oleva Gadolinian konehalli, mikä tosin luonnollisesti muodostaisi uuden täydennysrakentamishaasteen.

Konkreettinen kysymys rakennuksen korvattavuudesta puolestaan kytkeytyy Turun yliopiston laitospuolesta, ja sen kokonaistoiminnan kannalta ongelmallisimpaan rakennukseen, Jusleniaan. Kohdetta, sen arvoa ja korvattavuutta on tarkasteltava ainakin neljällä tasolla: toiminnallisuuden, kaupunkirakenteen, arkkitehtonisen edustavuuden ja koko suomalaisen yliopistorakentamisen historian kannalta

Rakennuksen toimimattomuus kampusympäristössä on osoitettu usealla tasolla. Koska Jusleniaa on tarkasteltava vasten toteutumattomaa kokonaissuunnitelmaa, jää rakennus ilman kontekstia toiminnallisesti torsioksi.

Juslenian kaupunkirakenteellisessa ratkaisussa on ennakoitu asioita, jotka on seuraavan vuosikymmeninä katsottu viisaimmaksi jättää toteuttamatta. Tämän seurauksena rakennuksen julkisin fasadi on sen huoltojulkisivu, ja eteläinen sisääntulojulkisivu ja -piha on jäänyt kätköön vaikeasti löydettäväksi. Kaupunkirakenteessa kohde on kolmelta sivultaan huoltopihamaisten paikoitusalueiden saartama.

Vaikka Juslenia eittämättä edustaa ja heijastaa laitospuolestaan 1970-luvun alun rakennushallituksen ohjaileman yliopistosuunnittelun normittumista ja tiukkoja taloudellisia reunaehdotuksia, joissa yleispätevät harvat tilatyytit muodostavat kokonaisuuden, ei Juslenia itsenäisenä rakennusyksikkönä perustele toisteisuuttaan millään laajentumismahdollisuudella.

Tarkasteluna koko suomalaisen yliopistorakentamisen kenttää vasten, Juslenia torsiollisessa toimimattomuudessaan edustaa mielenkiintoista kurioositeettiesimerkkiä rakennuksesta, joka on jäänyt tontilleen symboliseksi esimerkiksi toteutumattoman laajennussuunnitelman alkupisteenä.

Mikäli Juslenia korvattaisiin uudisrakennuksella, tulisi samalla huomata sen sisartyön Fennicumin kulttuurihistoriallisen merkityksen ja rakennushistoriallinen arvo nousu yliopistomaan kampuskokonaisuudessa 1960-luvun lopun arkkitehtuurin hyvin toteutuneena sanaanäkö, ja esimerkkinä harvinaistuvasta (ja Turun kontekstissa kiihtyvästi harvinaistuvasta) 1960-luvun tehokkaasta laitosrakentamisesta.

Eräitä lähtökohtia Lappeenrannan yliopiston kulttuuriympäristön muutoksenhallinnalle puolestaan tarjoaa Senaatti-kiinteistöjen vuonna 2001 teettämä Oulun yliopiston Linnanmaan I-IV rakennusvaiheiden suojeluohjelma. Koska Kampusalueen tulevat peruskorjaustyöt tulevat olemaan kattavia ja yliopiston keskeisiin osiin kohdistuvia, katsottiin tarpeelliseksi laatia ohjenuora, jonka avulla säilytetään kohteen alkuperäinen henki ja kokonaisuus kuitenkin sallien yliopiston toiminnan vaatimat muutokset. Yleislinjauksen ohella suojeluohjelmassa on käytännön ohjeita muutostöitä varten. Tilat on luokiteltu sen mukaan, minkä asteisia muutostöitä niihin voidaan tehdä.

Suojeluohjelman tärkeimpänä tavoitteena on, että rakennus säilyttää tunnistettavuutensa osien muutoksista huolimatta. Käytännössä tämä tarkoittaa rakennuksen perusrakenteen ja -aiheiden sekä niiden välisen suhdemaailman säilyttämistä. Tilojen sijoitusperiaate on osa perusrakentamista ja siten esitetty säilytettäväksi jatkossakin. Samalla myös kokonaisuuden alkuperäisten perusaiheiden, kuten selkeiden lasi- ja tiiliseinäpintojen sekä erilaisten tunnusovien ja -värien, jotka ovat osa koko rakennuksen varhaisimpien osien kattavaa opastajajärjestelmää, säilyttämistä pidetään ohjelmassa tärkeänä.

Suojeluohjelman painottaessa keskusväylän merkitystä seuraa ongelmia. Keskusväylä itsessään on koko toiminnallisen kokonaisuuden itsestään selvä selkäranka, jota ilman kokonaisuutta (ainakaan toimivana) ei olisi. Kun suojeluohjelma painottuu (osin) toiminnallisiin itsestäänselvyyksiin, onkin vaarana että kokonaisuuden ne kohdat, jotka on kaikkein kokonaisvaltaisimmin suunniteltu muutoksen hallintaan (esim. ne joustavuuden ideaaleilla rakennetut tilat, siirreltävine väliseinineen, jotka on suunniteltu ennen yleispätevyyden ideaaleja) ovat paradoksaalisesti kaikkein herkimpiä ja uhanalaisimpia tulevalle muutokselle.

Selkeä rakennussuojelullinen tavoite Lappeenrannan (ja Oulun) kaltaisen blokkimaisten yliopistokokonaisuuksien suojelustrategioissa tulisi olla diakroninen, eli se, että yliopistokokonaisuuden rakentamisen vaiheet välittyvät selkeästi. Koska yliopistokokonaisuudet ovat historialliset kerrostuneita, monen eri vuosikymmenen arkkitehtonisia kohteita ja tilaratkaisuja sisältäviä kokonaisuuksia, on tulevaisuudessa muuttokissa tähdennettävä (ja tuotava esille) kulloistekin hankevaiheiden tilallista logiikkaa ja tilaratkaisujen visuaalista ilmettä sekä tämän myötä syntyvää kerroksellisuutta. Varsinkin laajoissa rakennuskokonaisuuksissa tällä historiallisten kerrostuminen esille tuomisella on voimakas identiteettiä luova merkitys, joka osaltaan helpottaa käyttäjien juurtumista rakennukseen, myös kokonaisuuksien orientoitavuudessa rakennushankkeiden alkuperäinen visuaalis-materiaalisen ilmeen säilyttäminen on tärkeää.

Samalla kehittämislain myötä syntyneiden, laajennettavuusideaalien mukaisten hankkeiden lähtökohtatilojen neutraali yleispätevyys (jossa vaikuttaa siltä, ettei siinä ole arkkitehtonisesti mitään erityistä vrt. Juslenian tulkinta) tuleekin uudelleen tulkituksi myöhempien vaiheiden identifikaatiota ja hierarkiaa korostavia päämääriä vasten.

Tärkeää on huomata blokkiyliopistokokonaisuuksien keskeisväylän merkitys. Yliopistojen nauhamaisessa keskeiskäytävässä pyrittiin palauttamaan funktionalistisen hajakeskityspäätöiden hävittäjä katutila takaisin kaupunkisuunnittelun keskeiseksi elementiksi. Keskeisen katuakseliston toteuttaminen kokonaan sisätiloissa on maailmanlaajuisestikin tarkasteltuna harvinaista, eräänlainen pohjoisten yliopistojen erityispiirre, sillä laajalti vastaavia esimerkkejä löytyy ainoastaan Kanadasta.

Keskuskäytävä onkin mahdollista tulkita ”kävelykaduksi”, joka toimii megastruktuurin runkona ja jolle muut tilat ovat alisteisia. Samalla keskuskäytävän tarkoitus alkuperäinen tarkoite oli tehdä mahdolliseksi sellainen tieteiden välisen kommunikatiivisen kohtaamisen tilanne, joka paitsi hedelmöittää tiedettä, myös mahdollistaa emansipatorisemman yhteiskunnan toteutumisen.

Keskuskäytävä yliopiston halkaisevana katuna toimii monimuotoisena, toimintoja erottavina, mutta kuitenkin ”väliin jäävänä” tilana, sekä myös yhdistävänä elementtinä. Se että, blokkiyliopistojen kilpailusuunnitelmien lähtökohdissa korostettiin ”oleskelun mahdollisuutta”, oli uusi piirre suomalaisessa yliopistosuunnittelussa. Tätä ”maleksimisen” huomioonottamista korosti joissakin kohteissa käytetty, laajennettavuuden huomioonottava, ruudukollisen järjestelmän toteuttaminen verkkomaisessa käytäväjärjestelmässä. Tämä mahdollisti sen, että kokonaisuudessa syntyi runsaasti hukkatiloja, joita ei kyetty valjastamaan minkään erityisfunktion alle. Tämän kaltaisten, ”tahattomasti” syntyvien hukkatilojen yleistä merkitystä ei tule aliarvioida.

Lappeenrannan yliopistossa erääksi ongelmaksi on koettu luonnontieteelle varatut (usein sangen niukkatoimintaiset) erikoistilat, jotka on suunniteltu hienojakoisiksi, professoreiden sen hetkisiä tarpeita palveleviksi tiloiksi, ja joissa koulutuksen sisällön ja koulutustarpeen muutos aiheuttaa kalliisti korvattavaa kelpottomuutta muiden alojen tarpeisiin. Tämänkaltaisten tilojen muokkaaminen workplaceideaalien mukaisesti saattaisi mahdollistaa radikaalejakin kokeiluita.

Sellaisten kokonaisuuksien tulkinnessa, joiden toiminnallisena mallina ovat nauha- ja verkotyyppinen toimintalogiikka (kuten Lappeenrannan kokonaisuus) ja jotka ovat usein toteutuneet yhtenäisenä orgaanisesti kasvavana blokkina, on hedelmällistä että kokonaisuuksia tarkastellaan lähtökohtaisesti yksittäisten rakennusten sijaan kaupungin(osan) kaltaisena probleemana. Näiden

kokonaisuuksien yksittäisten rakennusvaiheiden peruskorjaushankkeita pitäisi samalla käsitellä ikään kuin kaavallisena tarkasteluna, jossa tehtävien toimenpiteiden vaikutusten arviointi suhteessa kokonaisuuteen on otettava tarkemmin huomioon. Esimerkiksi kysymällä miten suunnitellut (mahdollisesti tilan uudelleenjakamiseen keskittyvät) muutokset vaikuttavat kokonaisuuden sisäiseen ja ulkoiseen liikennöintiin, julkisen- ja yksityisten tilojen väliseen suhteeseen (esim. selkeästä julkinen käytävä – yksityinen työhuone siirryttäessä workplace-malliseen puolijulkiseen laitospöytäkäyttöön ja puolijulkiseen ryhmätyötilaan) muuttumiseen, miten kokonaisvaltaisia muutokset tulevat olemaan ja millä laajuudella ne kokonaisuudessa vaikuttavat?

Eräänä trendinä näyttäytyvä liike-elämän (ja innovaatiokehitysjärjestelmän) voimakas tunkeutuminen kampuksiin, ja tästä aiheutuvat tilankäytölliset (mahdollisesti yritystoiminnan mahdollistavat) muutokset heijastuvat samalla laajempiin akateemisen tutkimuksen autonomisuutta koskeviin tieteentekemisen filosofisiin kysymyksiin.

Yleispiirteinen hahmotelma blokkiyliopistojen ympäristösuunnittelusta on se, että mitä enemmän kohteille on rakentumisensa aikana potentialisoitunut laajentumisvaraa, eli ns. eheytymisvaraa, sitä enemmän eheä ja pitkäjänteinen ympäristösuunnittelu on keskittynyt itse kokonaisuuksien sisäpihoihin. Ympärillä oleva (ja usein tilapäinen) ympäristösuunnittelu onkin tarkasteltavissa pikemmin ohimenevyyttä ja ulkoisen joustavuuden tulevia vaatimuksia vasten.

Analyysin kartta-aineistossa on hahmoteltu kokonaisuuksien rakennushistoria ja tilarakenne; sisältäen ulko- ja sisätilat, julkiset tilat, kokoavat tilat, erityistilat ja maiseman. Rakennusten/hankkeiden tasolla selvitetään kampusrakenteellinen tehtävä (yliopiston tilaohjelma ja suunnitteluideologia), alueen arkkitehtoninen ja historiallinen identiteetti, käyttö ja käyttönäkymät, sekä ominaisuudet kehittämisen kannalta. Ulkoalueilla keskitytään maisematekijöihin, viherympäristö / puistoympäristö, sekä toimintoihin: liikenne, pysäköinti, pyöräily, kokoontuminen.

Vaikka analyysini ei ota kantaa strategioissa esitettyihin kehitysideoihin, tunnistaa se kohteista kulttuuriympäristön kannalta haasteellisia kehittämissimerkkejä (esim. Turun yliopiston kohdalla Vesilinnan viereen hahmoteltua kahta korkeaa asuinrakennusta ja Lappeenrannan yliopiston osalta eteläisten sisäpihojen halki diagonaalisesti etenevän tiivistämissuunnitelman) joiden maisemallista sovittamista ja toiminnallista logiikkaa tulee vielä tarkemmin hioa kulttuuriympäristöarvoja vasten.